

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİMDALI
KALİTE YÖNETİMİ ve KALİTE GÜVENÇE SİSTEMLERİ BİLİMDALI

**ÇAĞLAR BOYU TAKİ VE KALİTE YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

NİHAL ŞAMAN

Danışmanı:

Prof.Dr.M.Nafiz DURU

İstanbul, 2013

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı Kalite Yönetimi ve Güvence Sistemleri Yüksek Lisans Programı Y1112.050005 numaralı öğrencisi **Nihal ŞAMAN**'ın "**Çağlar Boyu Takı ve Kalite Yönünden Değerlendirilmesi**" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23.05.2013 tarih ve 2013/13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **OLBİLÜ** ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak **KABUL** edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : **28.06.2013**

1) Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Nafiz DURU

2) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hüseyin Besim AKIN

3) Jüri Üyesi : Prof. Dr. Gülümser ÜNKAYA

.....
.....
.....

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
1. GİRİŞ	1
1.1. GELENEKSEL VE ÇAĞDAŞ TAKI KAVRAMI	1
1.1.1. KÜLTÜR	1
1.1.2. GELENEK.....	3
2. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDA TAKI KAVRAMI.....	4
2.1. ARKEOLOJİK VE ANTROPOLOJİK VERİLERDE TAKI.....	4
3. Bronz Çağı.....	9
4. Demir Çağı.....	15
5. KUYUMCULUKTA BATI ASYA	19
5.1. FİNİKELİLER.....	19
5.2. ETRÜSKLER	19
5.3. KELTLER.....	20
6. KUYUMCULUKTA ANADOLU.....	22
6.1. URARTULAR.....	22
6.2. FRİGYA	24
6.3. LİDYA	24
6.4. PERS İMPARATORLUĞU.....	25
6.5. YUNAN UYGARLIĞI.....	27
6.5.1. Geometrik Üslup	28
6.5.2. Orientalizan Üslup.....	29
6.5.3. Arkaik Dönem.....	29
6.5.4. Klasik Dönem.....	30
6.6. HELENİSTİK DÖNEM.....	31
6.7. ROMA DÖNEMİ	34
7. KAVİMLER GÖÇÜ	36
8. DOĞU ROMA (BİZANS) (395-1453).....	37
9. AVRUPA'DA ORTA ÇAĞ.....	45

9.1. RÖNESANS.....	45
10. YENİ ÇAĞ.....	49
11. BAROK.....	53
12. 18.YÜZYIL KUYUMCULUK.....	56
12.1. NEOKLASİZM.....	56
12.2. ROMANTİZM	57
13. 20.YÜZYIL KUYUMCULUĞU.....	60
13.1. ART&CRAFTS.....	61
13.1.1. Arts&Crafts Sanat Akımında Önde Gelen Tasarımcılar.....	62
13.2. ART NOUVEAU	63
13.2.1. Art Nouveau Önde Gelen Tasarımcıları.....	64
13.3. ART DECO	65
14. 1960'LAR SONRASI TAKI (OP ART, KİNETİK ART)	68
15. POSTMODERN TAKI KAVRAMI	70
16. METALLERİ SÜSLEME SANATLARI.....	73
16.1. TELKARİ (FİLİGRAN) TEKNİĞİ	73
16.2. SAVAT (NIELLO) TEKNİĞİ	74
16.3. GRANÜLASYON TEKNİĞİ.....	75
16.4. MİNELEME (EMAYLAMA) TEKNİĞİ	75
16.5. TOMBAKLAMA TEKNİĞİ.....	76
16.6. KABARTMA (REPOUSSE) TEKNİĞİ	76
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR	79

ÖZET

Araştırmamızın ilk bölümünde, geleneksel ve çağdaş takı kavramı içinde kültür ve geleneğin tanımları üzerinde durulmuştur. Bunu izleyen bölümlerde sırayla, tarih öncesi çağlarda takı kavramı başlığı altında Bronz Çağı, Demir Çağı, Kuyumculukta Finikeliler, Etrüskler ve Keltleri içine alan Batı Asya incelenmiştir.

Daha sonra kuyumculukta Urartular, Frigyalılar, Lidyalılar, Pers İmparatorluğu, Yunan Uygarlığı tek tek ele alınmıştır. Bu tarihi dokudan sonra 20.yüzyıl kuyumculuğu ve Art and Crafts, Art Nouveau, Art Deco ürünleri kalite yönünden ele alınıp değerlendirilmiştir.

1960 sonrası takı (Op Art, Kinetik Art), post modern takı kavramı ve metalleri süsleme sanatları altı alt bölümde ayrı başlıklarla incelenmiştir.

ABSTRACT

In the first part of our research, tradition and culture's definitions asserted within the traditional and contemporary jewelry concept . In the following parts the the Bronze Age, Iron Age, Jewellery of Kelts, West asia Jewellery including the Etrusks, Phoenicians, analysed respectively with the Jewellery at the Prehistoric ages Title.

After this each of the Persian Empire, Greek Civilization, Lidians, Urartu, Phrygian's Jewellery analysed one by one . After this historic texture, the jewellery of 20.Century and “ Art an crafts”, Art Nouveau, Art Deco's products evaluated by their qualities

The jewellery after 1960's (Op Art, Kinetik Art), Post Modern Jewellery Concept and the Metal Ornament has been evaluated under 6 subtitles.

1. GİRİŞ

1.1. GELENEKSEL VE ÇAĞDAŞ TAKI KAVRAMI

Yüzyıllar öncesine dayanan kültürün temel taşlarını ve geleneksel tasarım ve çağdaş tasarım olgularını bugün; endüstrileşme sürecinden geçen toplum artık sorgulamaya başlamıştır. Çağdaşlık temelinde gelenekseli barındırmadan var olmamaktadır. Bir şeyin tepki etmesi için etkinin var olması gibidir bu sonuç. Gelenekselliğin etkisi, çağdaşlığın tepkisi olmuştur.

1.1.1. KÜLTÜR

'Kültür; toplumun bir üyesi olarak kişinin elde ettiği bilgi, inanç, sanat, gelenek-görenek, alışkanlık ve becerileri içine alan bir bütündür.' (Özer BÜLENT-1973) Tarihimiz, geleneğimiz bugün de yarın da vardır. Ana sorun, bunların arasındaki bağlantıyı bulmaktır. Böylece uygarlık; değişim ve başkalaşımında, kültürel gelişimi de özgün çizgisi içerisinde götürebilmektir.

Kültür; Taylor'un tanımında; 'Bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür.' Wilhelm Gössmann göre kültür; 'Gerçekleştirilen işte ve yaşama düzeninde insanlığın anlatımıdır. İnsanın ortaya çıkışından bu yana kültür de vardır. Daha ilk dönemlerde, ateşin kullanılmasıyla, çanak-çömlek yapımıyla, yemeklerin hazırlanışıyla, birlikte yaşamayla, konutla, zanaat, sanat, ölü gömme, bayramlaşma ve Tanrı'ya tapmayla kültür kendini belli etmiştir.' Öznel ve nesnel kültür, ki burada bahsettiğim öznel kültür, kişinin (bireyin) inanç ve tutumları, gelenek ve görenekleri, değer yargıları, alışkanlıklarıdır. Nesnel kültür, temelinde

teknolojik gelişmeleri ve ilerlemeleri, bireyin toplumdaki niteliğini, toplumsal özelliklerinin bir bileşkesini bize sunar. Buradan da çıkarılacak sonuç, hiçbir zaman öznel kültürle nesnel kültürün birbirinden ayrı tutulamayacağıdır. Aralarında net bir sınır barındırmazlar nk toplum bireyle vardır. Bireyin içsel dürtüleri sonucunda yaşantısı toplumdaki nesnel kültürün temelini oluşturmaktadır.

Toplumsal kavramını oluşturan bireyin teknolojiyle, gelişmeye duyarsız kalmasıyla, kültür ve medenileşmesinde geri kalması kaçınılmazdır. İnsanoğlunun bir amaca erişmek için bilinçle yaptığı her Şey uygarlığın temelini oluşturur. Uygarlık bilinçle birlikte gelişir. Kültür de ise bilinçten bahsetmeyiz. nk kültür yaşanmışlıkların birikiminden elde edilen bir kazanımdır ve zamanla oluşur. Uygarlık ise en genel tanımıyla bu birikimlerin bütününü kapsar. Ancak kültürün teknolojik yn gelişip kültürlerarası fark azalırsa kültür uygarlığa yaklaşır. Bunun tam tersi bir durumda ise kültür uygarlıktan uzaklaşır. Kısacası; kültürün gelişmesi uygarlığın gelişmesini koşullar. Kültür, toplum içindeki bireyin özel tutku ve davranışı değildir. Kişi, kültürü, doğduktan sonra yaşantısı içinde kazanır yani öğrenir. Kültür öğrenilir, tarihi ve süreklilik gibi toplumsaldır da. Kültür zamanla koşulların değişmesiyle değişir ve bütünleştirici özelliği de vardır. İki ya da daha fazla kültürün karşılıklı ilişki kurmasıyla kültürleşme gerçekleşir. Birbirlerine aktardıkları baskın kültür öğeleri vardır. Bu kültürler içinde en baskın olanı diğer kültür öğelerini zaman içinde yok eder. Böylelikle kültürler arası etkileşim ve değişim yaşanır ve ncelerinden farklı bir kültür biçimlenmiş olur. Bülent zer bir kitabında kültürden Şöyle bahsetmiştir;‘Kültür, belirli bir toplumun maddi ve manevi alanlardaki gerçek ihtiyaç ve imkanları çerçevesinde o toplumun akıl ve his dünyaları arasında oluşan denge halidir. Bu durumda, belirli bir toplumun kültürüyle sanatı, sanatıyla da kültürü arasında sınırsız ve organik bir bağıntının varlığından söz edilebilir.’ özetlenecek olursa, kültür; toplumların toplum olduğunu fark etmeden önceki dönemlerden oluşmaya başlamış, zamanla değişime tabi olmuş, toplumların kazandığı sosyal bir tanımdır. Her toplumun kültürünün yansıması da; kişilerin kıyafet ve aksesuarlarında, kullandığı araç ve gereçlerinde, mimari

(şehir yaşantılarında) yapılarında gör÷lmektedir. Bir toplumun k÷lt÷r÷yle, sanatı hakkında çok Şey ÷ğrenebiliriz. Çünkü toplumlar, sanatıyla kendi gör÷şlerini, tutumlarını bir başka topluma ifade ederler ya da bir başka deyiŐle ifade aracı olarak kullanırlar diyebiliriz.

1.1.2. GELENEK

Tıpkı 'sanat' gibi gelenekler ÷ğrenilir, kopya edilir ve kuŐaktan kuŐađa aktarılır. Geleneklerin bir d÷zeyi de 'sanat' tır. Bir başka deyiŐle; sanat da bir t÷r gelenektir.

Kuşkusuz Paleolitik Çağ insanının mağara duvarına yaptığı bizon ve geyik resimleri, geleneğe dayanmaz. Bunlar, 'ilk' sanat ÷r÷nleridir. Her sanatın bir başlangıcı vardır. Bu başlangıç, geleneğe dayanmayabilir. İlk bulgular-bilgiler, ilk denemeler, sanatçının 'kendinden (spontane)' becerileridir. Ancak sonra bu bilgiler, denemeler, kuŐaktan kuŐađa giderek s÷rer. İŞte bu noktada sanat, gelenekle birleŐir.

Gelenek hakkında B÷lent Özer Şöyle bir tanımlama yapar; 'Gelenek, tarihsel s÷recin içerisinde geçmiŐten gelen fakat hala geçerli ve güncel olan faaliyetlerin, olayların, töresel alışkanlıkların ve bunların ürettiği nesnelere t÷m÷d÷r.'der.

Buldukları çevreye göre toplum, ulus, yöre, aile gelenekleri, farklılaŐmış, belli kalıplarda insan davranıŐları, oluşmuştur. Toplumsal kimlikler geçmiŐten günümüze, nesilden nesile aktarılmıŐtır. Arkeolojik kazılardan çıkan eserlere, yakın tarihimizden günümüze kalan eŐyalarda, toplumların giyim kuŐamından, kullandıkları kap kaçaklara kadar geleneklerinin yansımalarını gör÷rüz. En belirgin dış gösterge olan ve günümüz insanının da vazgeçilmez aksesuarı olan takıda da bu kimlik anlatımlarıyla karŐılaŐırız. En basit örnekle, ÷lkemizin güneyinde yirmi dört ayardan yapılmış altın kemerler düğünde geline, erkeğin Őerefi olarak takılırken; ÷lkemizin daha batısında böyle bir gelenekle karŐılaŐmayız. 'Başka bir gelenek t÷r÷ de yöresel olandır. ÷lkemizde bir yöreden ötekine geçerken

geleneklerin değiştiğini de görürüz. Bunlar daha çok, o yörelerin, toplumsal ilişkilerinde ortaya çıkar.

2. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARDA TAKI KAVRAMI

2.1. ARKEOLOJİK VE ANTROPOLOJİK VERİLERDE TAKI

Terrance Turner ‘Vücudun yüzeyi toplumsallaşma oyununun oynandığı bir sahneye, bedensel süslemeler de bunun anlatı aracına dönüşmüştür.’ demiştir. Üst paleolitik çağa ait takılarda ki o zamanlar takı süs eşyası anlamı yüklenerek takılmıyordu, büyük olasılıkla bireyin ortamdaki statüsünü, gücünü ve karşısında daha ilk kez gördüğü ya da görmediği ama etkilendiği doğa olaylarına karşı korunma ihtiyacı olarak simgesel içerikle takılıyordu. Bu kişide üstünlük, gücü, korunma anlamları ifade ediyordu. Bulunan arkeolojik yerleşimlere bakacak olursak, o dönem insanı bu bahsettiğimiz duyguları, dinsel- büyüsel anlamda yapılan ritüeller de dans, müzik, takı ve beden süslemelerinde yansıtıkları gözlemlenmiştir. Arkeolog Childe’ a göre takının simgesel anlatımı st Paleolitik toplulukların avcı yaşam biçimi ve şamanist inançlarıyla da özdeşleşir. Üst Paleolitik ağ insanları tarafından yapılmış kolyelerin önemli bölümü delinmiş hayvan dişleri, çoğunlukla da tilki ve diğer etil hayvanların dişlerinden yapılmıştır. By inancında, bütün, bütünün bir parçasıyla ağıştırılır. Yani, takıyı taşıyan insanın, avlanacak hayvanın ya da totem hayvanın gücü, çeviklik gibi özellikleri veya ruhani gücüyle bütünleşmesi amaçlanır.

Benzer davranış gösteren tüm st Paleolitik ağ toplulukları, bedenlerine desen oluşturan çizili veya şekilli yara izleri açarak, boyanarak ve takılarla donanarak güzelliklerini anlatmaya çalışır. Bu bilgilere dayanarak diyebiliriz ki moda; manevi inançlar, sihir, by, sanatla birlikte yontma taş (eski taş/paleolitik) ağında doğmuştur.

Soyut bir kavram olan kültür; dil, bilinçlenme, inanç, mitoloji gibi değerler kırk bin yıl öncesinden günümüze gelişerek gelmiştir. İlk insanların ya da insan formuna gelmeden önceki insanımsıların yaptıklarını, yaşayış biçimlerini, Fransa'da, Laudes'te bulunan yirmi beş bin yıllık fildişi kadın yontusundan paleolitik çağın üslubunu görüyoruz. Yine Fransa, Dordogne'deki Lascaux Mağarası'ndaki 'Boğalar Salonu' onlar hakkındaki yaşantılarını, korkularını bize gösteren somut veriler niteliğindedir. Bunların yanında Sibiryada Malta yöresinde bulunmuş Üst Paleolitik Çağına ait mamut dişlerinden yapılmış bir kolye, Moskova'nın doğusundaki Sungir' de bulunmuş yaklaşık yirmi bin yıllık iskelet ve üstündeki mamut dişi ve fildişi boncuk sıraları ve alınlık ilk örneklerdir. Günümüzde hala paleolitik çağdan bu yana varlığını sürdüren avcı ve toplayıcı kabileler vardır. Bu kabilelerin yaşam biçimlerinin incelenmesi sonucu, geçmiş dönem hakkında birçok bilgiye ulaşırız. Afrika da Kalahari Çölü'nde yaşayan San Kabileleri, Avustralya'nın yerlileri olan Aborjinler, Orta Amerika'nın tropik ormanlarında yaşayan Amazon Kızılderilileri ve Papua Yeni Gine halkları üzerinde yapılan antropolojik araştırmalar bize Paleolitik Çağa ait pek çok bilgi verir. Bu halkların, törelere dayalı toplumsal yapısını, yaptıkları ritüellerden bilmekteyiz. Bu ritüeller genellikle, mevsimlerin geçişini, ergenlikten çıkışı, doğurganlığı, hasat zamanını kutlamak için yapılırdı.

Bunları hala günümüzde de devam ettiren kabilelerden bilmekteyiz. Ritüel zamanı vücutlarına çeşitli hayvanların kanlarını sürüp, tüylerini, kemiklerini, kabuklarını ve doğadaki taşları takarak, simgesel anlamda duygularını ifade ederler. Geçmişte ve günümüzde kabile içindeki sosyal statü; erkek avcı kişinin avladığı hayvanların dişi, tırnak, kemik, post gibi parçalarını vücudunda sergilemesiyle kadınların ise kaç yaşında olduğu ve eşli olup olmadığı; saç kesimlerinden, boyunlarına, göğüslerine ve kulaklarına geçirdikleri halkalardan ve bunların sayısından anlarız. Bütün bu yaptıkları onlar için sosyal statünün simgeleridir.

Buzul çağının sona ermesi, günümüzde içinde yaşadığımız doğa koşullarının temelini atıldığı bundan yaklaşık on iki bin yıl öncesine dayanmaktadır. Avcılık ve toplayıcılıktan tarıma geçen neolitik çağ (MÖ.

8000-5500) insanı Asya'nın güneybatısındaki verimli hilal diye adlandırılan bölgede, insanlığın tarım ve hayvancılıkla tarihsel bir çağ açtığı uygarlık tarihinde önemli temellerini atmasıyla gelişim göstermeye başlamıştır. Bu zamana, kimi arkeologlar 'neolitik devrim' demişlerdir.

Yerleşik düzene geçilmesiyle çanak çömlek üretimi başlar. Stilize bir üslupla her türlü malzemeden birçok idol yapılmıştır. Yerleşik düzene geçen pek çok toplumun, değişik kültür gruplarının, günümüze ulaşan ürünleri incelendiğinde aynı düşünce ve yaklaşımların bu seramiklerde de egemen olduğunu görürüz.

İdol olarak tanımlanan bu seramikler, Ana tanrıçayı betimler ve birçok arkeolog tarafından bereket tılsımı olarak da kullanıldıkları düşünülmektedir. Kazılarda çıkan altından yapılmış idollerin arkalarındaki halkadan onların asılarak kullanıldıkları, yani bir tür muska işlevi gördükleri de düşünülebilir.

Mısır Nerim' de yapılan bir kazıdan çıkan küçük taş baltalarda, neolitik toplum insanının doğa üzerinde daha geniş egemenlik kurması için güç vereceği inancıyla takılmış muska takı formlarından biridir.

İnsanlığın ilk kullandığı madenlerden olan; obsidyen, çakmaktaşı, oniks, malahit, fluorit, yumuşakçaların kabukları, hayvan kemikleri, diş ve tırnakları aşındırarak metal oksitleri de bunları boyamada kullanarak takılar yapmışlardır.

Kalkolitik çağda (M.Ö. 5500-3200) kent devletlerinin oluşmasıyla, tarihsel bir gelişim süreci hızla başlamıştır. Yerleşik yaşama Neolitik Dönemde geçen insanoğlu bu dönemde sosyal örgütlenmeye gitmiş, bakır ve taş ocağı bulmalarıyla da teknik ve ekonomik gelişim göstermiştir. Bunun yanında artık daha da bilinçleşmeye başlayan insanoğlu; iklimleri takip ederek, tarım için sulama imkanı sağlayacak yerlere yerleşmiş, su kanalları yapmıştır. Tüm bu gelişim süreçleri, kuyumculuğun doğuşunu da beraberinde getirmiştir. Bu dönemin en önemli özelliği bakırın kullanılmasıydı. Bakır artık ergitme yoluyla, içeriğindeki kurşun ve kalaydan ayrılıyor ve döküm tekniği ile şekillendirilebiliyordu. Daha sonra ki Erken Bronz Çağında (M.Ö. 3000) bronzun keşfiyle de hem metalurji önemli bir yol katedecek hem de yapılan malzemelerin yapımı kolay ve dayanıklılığı artacaktır. Altının metalurjik olarak

doğada zaten saf ya da gümüşle alaşım halinde kolay işlenebilir olması kuyumculuğun hızla gelişmesine imkan sağlamıştı. Tüm bu bakır, altın işlemeciliğinin gelişimi yapılan çalışmalar, endüstriyel üretimde temellerinin Kalkolitik Çağda (M.Ö. 5500-3200) atıldığına kanıttır.

Araştırmacılar, çömlekçi çarkının icadıyla, o dönemde teknoloji alanında önemli gelişmeler sağlanmış olduğunu söylerler. Yatay dönen çömlekçi çarkının, sert süs taşlarının aşındırılıp parlatılmasında da kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Bu teknikle süs taşı işlemeciliği gelişmiş ve renkli taşların yoğun kullanıldığı takılar yapılmıştır. Çömlekçi çarkı beraberinde tekerlekli araçların kullanımını da getirmiştir. Dönen yuvarlak çark üstüne yerleştirilen tahta parçaları daha sonra geliştirilmiştir ve bununla aynı zamanda bölgeler arası keşifler de başlamıştır. Mezopotamya'daki Uruk'lular ticari kolonilerini İç Anadolu'ya kadar ilerletmişlerdir. Buna karşı korunmak amaçlı Anadolu'da yaşayan insanlar ilk kez yüksek surlarla çevrili bir yaşam alanı yapmaya da başlamışlardır. Böylelikle Anadolu'da kent devletleri oluşmaya başlamıştır.

Sir Leonard Wooley' in 1927-1931 yıllarında Fırat nehri kıyısında Ur şehri kalıntılarında bulunduğu arkeolojik verilerde, Erken Bronz Çağı'nda yapılan filigre (telkari), repause (kakma), granülasyon (kürecik), kalem işi oymacılığı ve kakmacılığı gibi temel kuyumculuk teknikleri kullanılmış takılar bulunmuş ve bu takılarında mükemmelliğe ulaşmışlardır. Kuyumculuk artık tam anlamıyla sosyal, dinsel ve ekonomik dönemini Sümerlilerle yaşamaya başlamıştır.

Sümerliler, iç ve dış ticaret yaparak daha geniş alanlara yayılmışlardır. Dicle-Fırat Irmaklarından başlayarak Basra Körfezine kadar uzanan ticari ağa sahiptirler. Bakır, kalay, gümüş, kurşun, altın gibi madenler hep bu yollar üzerinde bulunan yerlerden getirilmiştir. Sedef ve mercan Basra Körfezi'nden, çeşitli deniz kabukları Hindistan'dan, lapislazuli taşı Afganistan'dan temin edilmiştir. Barbara Helwing'in 'İran'da İlk Kentler' adlı araştırma yazısında konu hakkında şöyle bahseder; Zagros Dağları'nın dönemeçli vadilerinden geçip platonun çöl kenarlarındaki önemli yerleşim yerlerine uzanan eski ticaret yolu, oradan da büyük çölü geçerek, doğu İran

ve Pakistan'daki akik; Badakşan, Afganistan, Tacikistan, Pakistan'daki lapis lazuli ve İran'ın orta platosunda ya da Kerman Bölgesi'nde bolca bulunan bakır ve gümüş yataklarına ulaşıyordu. Zagroslar'ın güneydoğu yönünde uzanan vadileri ve Kerman Dağları doğu-batı yönünde geçişi sağlayan koridor işlevini görüyordu. M.Ö. 4000'lerin sonundan itibaren Basra Körfezi de deniz ticaretinde kullanılmaya başlanmıştı. (Helwing-2003)”

Erken Bronz Çağı'nın kent uygarlıkları tüccar gruplarının uzak yerlere gidip gelmesiyle gelişmiştir. Kuyum ustalarının da bu tüccar gruplarına katılmaları ve farklı yerlere gitmeleriyle kuyumculuk tekniği yayılmıştır. Kültürel farklılıklar takılarda kendini daha çok belli etmeye başlamıştır. Troya'da bulunan ve M.Ö. 3000'lere dayanan arkeolojik buluntulardan çıkan takıların Ege, Anadolu ve Mezopotamya'nın kültürlerini taşıyor olması da buna en iyi örnektir.

Gümüş madenciliğinin ve süs taşı işlemeciliğinin gelişmesi İran'da görülmeye başlar ve birçok arkeolojik çalışmalarda M.Ö. 3000 yıla ait lapis lazuli işleme atölyeleri yanında bazı mezarlarda süs taşı işleme aletleri bulunmuş bu da o dönemin süs taşı işlemenin, kuyumculukta saygın bir iş olduğunu bize ispatlar. M.Ö. 3000'lere ait kazılar bize gösteriyor ki; erken bronz çağında Anadolu'daki kültürel yapı ve mimarideki köklü değişikliklerin yanında kuyumculuk yerini hep korumuş ve bir sanat olarak yüzyıllar içinde ilerlemeyi devam ettirmiştir.

Erken Bronz Çağı'nda metalürjinin beşiği, Anadolu'da Güneydoğu Anadolu'dur. Burada arsenli bronz ve diğer metal alaşımları hakkında en ilginç buluntular Malatya yakınındaki Arslantepe Höyüğü'nden çıkartılmıştır. Höyüğün Uruk kültürüyle yakın ilişkilerini gösteren Geç Kalkolitik Çağ tabakasındaki dini ve idari yapılardan oluşan kamusal alan, önemli buluntular barındırır. Bakır ve arsenli bakırdan yapılmış, bazıları yalın gümüş kakmalarla bezenmiş kılıçlar ve mızrak uçları ile kurşun, arsenik ve gümüş, nikel ve kurşun gibi karmaşık metal alaşımlarından yapılmış iğneler, kolye boncukları ve pendentifler bunlardan bazılarıdır.

Anadolu artık yerleşim alanları olarak geliyordu. Kültürel gelişimde gösteriyordu. Toplumlar oluşmaya başlamış ve sınıflara ayrılmalar olmuştu.

Bu sınıfları belirleyici olarak da kıyafet ve takı önemli rol oynamıştır. Tüm bu gelişmeler, takıda metalürjinin gelişmesine de imkan sağlamıştır.

3. BRONZ ÇAĞI

M.Ö. 2300'lerde Erken Bronz Çağı'nda birçok devlet, göçebe çoban kavimlerinin saldırılarıyla yıkılır ve günümüze kalması beklenen birçok belge, ürün, kap kaçak yok olur. Karanlık bir çağ başlar. Hindistan'da İndus Uygarlığı tarih sahnesinden silinir. Mezopotamya'da M.Ö. 2400'lerde Ur şehri krallarının Sümer ve Akad şehirlerini birleştirerek kurdukları Sümer krallığı da M.Ö. 2000'lerde çöker ve Sümer aristokrasisi yok olur. İkinci karanlık çağ başlar. Batılı Samiler olan Amurular, Mezopotamya'ya giderek Babil Krallığı'nı kurarlar. Kral Hammurabi'nin yasaları burada uygulanarak, ekonomi ve ticarete başarı sağlarlar. Bu sırada Doğu Akdeniz'de Kenan liman kentleri denizcilik ve ticarete gelişir. Miken'liler, Yunan Yarımadası'nda kurulmuş olan Minos'u yıkar ve Girit'i eyalet yapar. Suriye kıyıları, Anadolu ve Yunan yarımadası ile Ege adalarından batıya yayılan koloni hareketleri, Avrupa ve Rusya bozkırlarından doğuya yapılan göçler ve ticaret, yeni fikir ve teknolojilerin yayılmasını sağlar. Atlantik ve Kuzey Denizi kıyılarından güney Rusya ve Orta Asya'ya kadar ticaret yapılır. Sonuç olarak, nüfus artar, üretim çeşitlenir, endüstrileşme başlar. Kısaca yaşam seviyesi yükselir.

Madenleri rafine ederek saflaştırma tekniği Doğu Akdeniz'den öğrenilmiştir. İspanya'nın Almira ve Portekiz'in Alger bölgelerinden çıkarılan bakır ve gümüş Doğu Akdeniz halklarından öğrenilen tekniklerle yerli halk tarafından M.Ö. 2000'de işlenmeye başlanmıştır. Bu teknik kısa zaman içinde Orta Avrupa ve Britanya'ya oradan da Danimarka, Kuzey Almanya ve Güney İsveç'e yayılarak bronz çağına girmelerini sağlamıştır. Yapılan bu düzenli yapılan metal ticareti tüm Orta Avrupa'yı tek bir ekonomik sistemde birleştirmiştir. Yeni oluşan bu ekonomik kültürel sistem metal silah ve süs eşyası üreten zengin zanaatkarlar tarafından da hızla yayılmıştır. Kral mezarlarından (kurgan) çıkarılan birçok üründe farklı kökenlerin stil ve

teknikleriyle yapılmış takılar bulunmuştur. Göçebe kavimlerinin istilası, Erken Bronz Çağı Uygarlıkları'nı derinden sarsar. Zamanla krallık tekelleri dağılır. Hazineelerde biriken servetin önemli bir bölümü istilacı orduların eline geçer. Ganimet payı olarak dağıtılan hazine malları böylelikle farklı bölgelere ulaşmış olur. Bununla birlikte altın, gümüş, bakır metallerine dayalı bir ekonomi de gelişir. Toprak ve tarım ürünlerine dayalı zenginlik M.Ö. 2000'lerde küçük ağırlık birimi olarak hazırlanan ince metal çubuklar ve pulların kullanımıyla ticareti de kolaylaştırır. Zamanla talebin artması madenciliğin ve değerli metallerin rafine işlemini de hızlandırmıştır.

M.Ö. 3000'lerde tanrılar ve krallar için yapılan gösterişli takılar M.Ö. 2000'lerde de önemini korumaya devam eder. Ancak orta sınıf için daha sade ve yarı değerli taşlar kullanılarak yapılan takılar, bu dönemde fayans ve cam gibi imitasyon taşlara yerini bırakmıştır. Dinsel anlamlı pandantif ve madalyonlar ile kişiye özel mücevherlerin yapımı yaygınlaşmıştır.

Feodal aristokraside sanat ürünlerine yoğun bir talep olmuştur. Usta sanatçılar, zanaatkarlar ve kuyumcular büyük bir saygınlıkla karşılaşmışlardır. Sanat ve bilim adamlarını koruyan ve servet sahibi olmalarını sağlayan kişiler tarafından, sanatçılar kendi atölyelerini kurabilmişlerdir. Ön Asya teknikleri kullanılarak yöresel zevk ve kişiye göre takılar üretilmiştir. Böylece yerel atölyelerin doğuşu ve gelişiminin yolu da M.Ö. 2000'de açılmıştır.

20.yüzyılın en büyük arkeolojik buluntusu sayılan Geç Bronz Çağı'nda (M.Ö. 14.yüzyıl) Kenanlılara ait (M.Ö. 1000'deki adıyla Fenike) gemi batığı Kaş'ın 8,5 km kadar kuzeydoğusunda Uluburun açıklarında 44-60m derinlikte yatar halde bulunur. INA (Institute of Nautical Archaeology) tarafından 1983'de başlatılan sualtı kazıları 1984'te son bulur. Arkeolojik kazının sonucunda elde edilen verilerde, yükünün tamamına ulaşılır. Hem hammadde yükü hem de mamul ticari mallar; gemici ve yolcuların takı, mühür ve silahları gibi özel eşyalarıyla gemi yapımındaki araç gereçlerdeki farklılıklardan Kenan, Miken, Nubya, Babil, Kassit, Asur, Sicilya ve Romanya gibi geniş coğrafyaya yayılmış kültürler arası ticari bağlarının olduğu da anlaşılmıştır. Uluburun Batığı, Kenan topraklarında üretilen ve formülleri hiç

bilinmeyen renkli cam külçelerini Doğu Akdeniz'e sevk edildiğinin kanıtıdır. Batıktan çıkan, koyu mavi, açık mavi, turkuaz ve amber renkli camlardan oluşan 15cm çapında 6,5 cm kalınlığında, yüz elli külçe, bilinen en eski tam cam külçeler oldukları için, büyük bir öneme sahiptir. Bu külçelerin, lapis lazuli ve turkuaz taşı imitasyonlarında kullanıldığı için çok değerli oldukları düşünülmektedir. Aynı zamanda Mısır'ın 18.sülale döneminde cam şişelerle aynı dönem Miken cam takı parçaları ve altın takıların üstündeki minelerin aynı kimyasal bileşime sahip olmaları da hepsinin aynı kaynaktan geldiğini düşündürür. Uluburun Batığı kuyumculuk tarihiyle ilgili birçok bilgiyi barındırdığı için büyük bir öneme sahiptir. Minos sanatı ve modası Ön Asya ve Mısır etkilerine rağmen, figür ve bezemelerdeki naturalist anlatımlarıyla özgünlüğünü ortaya koyar. Bronz Çağ'ında mühür oymacılığı Minos el sanatlarında mükemmelliğe ulaşmıştır. Kuvars, karneol, akik gibi sert süs taşları üzerine tanrıça figürleri, hayvan motifleri, büyülü semboller ve yazı işaretleri işlenmiştir. Mühürler ip ya da zincire takılıp boyunda taşınırken orta Minos döneminde Mısır'ın da etkisiyle yüzüklerde kullanılmıştır. Yüzük taşları bazen yuvarlaktır ama genelde oval formludur. Mühür taşı kullanılmayan yüzüklerinde, mührü doğrudan metal üzerine oyma veya kakma tekniği kullanılarak işlenmiştir. Ticari yolla ya da savaş ganimeti olarak Miken Uygarlığına ulaşan Girit (Minos) takıları Miken kuyumculuğunu da etkilemiştir. M.Ö. 1450'lerden itibaren Miken aristokratlarının saraylarına ulaşan Girit takıları, yerel atölyelerde düşük işçilikle fazla sayıda kopya edilmiştir. Minos – Miken adı verilen bir üslup doğmuştur. Daha sonra Minos uygarlığının çökmesiyle bu üslup daha uzun süre varlığını sürdürmüştür. Heinrich Schliemann, İlyada destanından yola çıkarak, Akka krallarından Agamemnon'un oturduğu kabul edilen Mykenai kalesinde 1876'da kazılara başlar. İlyada ve Odysseia destanlarının epik anlatımını doğrulayacak ve Akkalar'ın savaşçı olduğunu kanıtlayacak bulgulara ulaşır. Araştırmalarda çoğu kez buluntuların hangi uygarlığa ait olduğunu anlamakta zorlanmıştır. M.Ö. 1600-1200 yılları arasındaki Miken seramik ve kuyumculuk ürünleri Minos sanatına da çok benzemektedir. Schliemann'ın, iki yüz altı sayfa tutan kuyu mezarlar buluntu listesinde büyük bir zenginlikten bahseder. Mikenlilerin

zenginliği Homeros'un kitabında da yer alır. Tarihlerine kara kültürü olarak başlayan ve denizci ulusa dönüşen Mikenler, Minos Uygarlığı'nın çöküşüyle Ege adalarında koloni kurarlar. Minos ticaret ağlarının kontrollerini de ele geçirerek birçok savaşı da beraberinde getirirler. Kikladlar, Rodos ve Kıbrıs üzerinden Anadolu kıyılarına ve Suriye'ye, İtalya ve Sicilya'ya ulaşırlar. Arkeologlar ele geçirdikleri belgelerde Mikenlerin İngiltere'den kalay, İrlanda'dan altın ve Danimarka'dan kehribar ithal ettiklerini ve en geniş anlamıyla, Mikenlerin bu ticari organizasyonlarla dönemin uç noktalarına ulaştıklarını kanıtlarlar.

Troya'ya yapılan Miken saldırıları da boğazlar üzerinden geçen önemli deniz ticaret yolunu ele geçirmeye yönelikti. Çıkan savaşta bugünkü Yunanlıların ataları olan Dor kabilelerinin istilasıyla Miken kabileleri tahrip edilmiştir. Minos – Miken Uygarlığı bu olaydan sonra tarih sahnesinden kalkmıştır.

Miken mezarlarında, kral ölülerini sonsuzluğa taşıyacak altın maskeler, kemerler, diadem, rozet başlı iğneler, mühür yüzükler, bilezikler, sardoniks ve ametistten boncuklar, sapları altın kaplı gümüşten topuz kısmı kuvars taşlı asalar, altın kaplar ve kadehler, altın kakma figürlerle bezenmiş bronz silahlar bulunur. Üç kadın iskeletinin yattığı bir mezardan çıkartılan parçalar arasında, elbiselere dikilmek için yapılmış yedi yüz bir ince altın plaka çiçek, organotu, ahtapot, kelebek gibi figürlerle kabartma yapılarak bezendiğini Schliemann araştırma notlarına yazmıştır.

Miken takılarının kronolojik gelişimine baktığımızda, kolye, küpe, iğne, bileklikler ve yüzükler arasındaki işçiliğin farklı olduğunu görürüz. Sert hatlara sahip takılar Mikenlilere ait iken nitelikli parçaların Girit'ten geldiğini, doğadan alınmış motiflerin Minos kökenli olduğunu anlarız. Takılar genellikle; spiraller, dalga motifleri, dairesel ve çiçek motifleri kullanılarak yapılmıştır. Mühürler, yüzüklerin üstüne ince işçilikle kazınmıştır. Ve genel olarak savaş sahnelerinden kesitler yer almaktadır. Geç Miken dönemine ait en önemli takı buluntuları, Girit, Rodos ve Naksos'taki mezarlardan çıkarılmıştır. Günümüze ulaşabilen Miken takılarından kolyeler sayı ve çeşit olarak diğerlerinden daha fazladır. M.Ö. 16.yüzyıldan M.Ö. 13.yüzyıla kadar olan zamanda, kolyeler

altından ve şarniyelli diziler halinde yapılmıştır. Motifler stampa tekniğiyle kabartma olarak yapılmıştır. Desen kontürlerinden kesildikten sonra ince, düz bir altın levhaya kenarları motifi çerçeveleyecek şekilde kıvrılması ve şarniyelle kaynatılmasıyla model tamamlanmıştır. Arada kalan boşluğa da kum veya alçı eklenmiştir. Bu teknikle yapılan kolyeler; M.Ö. 16.yüzyıldan ve M.Ö. 13.yüzyıla kadar daha ucuz alternatifi olan kalıba basma tekniğiyle cam parçalar kullanılarak yapılmıştır. Baş süsü olarak gösterişli diademler kullanmışlardır. Erken miken dönemi gömülerinde çıkan buluntularda; çok sayıda altın takıya rastlanmıştır. Ölümler ince plakalarla süslü elbiselerle gömülmüştür. Ancak orta miken döneminden itibaren gömülerde diademlerin hiç kullanılmadığı görülmüştür. Aynı zamanda mezarlara bırakılan altın takıların sayısında da azalma gözlenmiştir. Küpeler ise erken Miken dönemi haricinde hemen hemen hiç popüler değildir. Mykenai kuyu mezarlarında bulunan erken dönem buluntu grupları arasında repausse tekniğiyle işlenmiş basit altın ve gümüş tel halkalarla yapılmış çift helezonlu küpeler yer almaktadır. Bu gösterişli takılar kulağa saf altından küçük halkalarla takılır. Arka yüzleri düz altın levhalarla kapatılmıştır. Bilezikler ise, kalın tellerin helezon biçiminde kıvrılmasıyla oluşturulmuş sade formdadır. Kimi bileziklerde, yan kenarlar metal ince bir hat şeklinde dışa kıvrılıp kalınlık verilmiştir. Şeridin üzeri yan yana halkalar, helezon, telkari ve rölyef rozetler gibi motiflerle süslenmiştir. Erken Minos dönemi yüzük buluntuları da oldukça azdır. Mykenai kuyu mezarlarında bulunan bir kadın iskeleti üzerinde, Minos tipi iki iri altın yüzük bulunmuştur. Yüzüklerin oval taş kısmına av ve savaş sahneleri işlenmiştir. Bombeli halkasına dövme tekniği uygulanmıştır.

Anadolu'nun özgün kültürü Hititler'in Anadolu sanatına en büyük katkılarının anıtsal heykeller ve rölyefler olduğunu görürüz. Amuletlerde (muska) kullanılan altın, bronz, fildişi ve kuvarstan yapılmış tanrı ve tanrıça heykelcikleri ve kült törenlerinde kullanılan hayvan biçimli metal kapların boyun kısımlarına işlenen kabartma frizlerde, Hitit heykeltıraşçılığının kuyumculuğa yansımalarını görürüz. Hitit eseri olan kanatlarını açmış beş şahin figürlü kolye British Museum'da sergilenmektedir. Ayrıca New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenen Norbert Schimmel koleksiyonunda

bulunan altın tanrıça heykelciği ve çoğunluğu gümüş olan kaplarda kökeni Hitit olan önemli eserler grubundadır. Önemli kuyumculuk eseri olan biri boğa, diğeri geyik şekilli iki gümüş dini ayin kabı koleksiyonun en önemli parçalarındandır. M.Ö. 15.yüzyıl sonlarına tarihlenen bu eserlerin yanı sıra; Boston Institute Of Fine Arts'da, sıkılmış yumruk biçiminde bir el rhytonu sergilenmektedir. Halk mezarlarında çıkan kuyumculuk eserlerinin önemli bir çoğunluğunu, metal takı grubu bronz iğneler, topuz başlı iğneler ve haşhaş kozası şeklinde başlı iğneler oluşturmaktadır. Bu iğneler M.Ö. 3000'den M.Ö. 1000 yılına kadar kullanılmıştır.

Avrupa'da Bronz Çağı metal işçiliği M.Ö. 1400'lerde, halkın da zenginleşmesine bağlı olarak artan taleple en güzel örneklerini vermiştir. Kuyumculukta motifler, bezemeler sıklıkla kullanılmaya başlanmış, yeni teknikler bulunmuştur. Repoussé ve döküm kullandıkları temel tekniklerdir. British Museum'da sergilenen döküm tekniğiyle yapılmış üç bronz iğne bulunmaktadır. Avrupa kuyumculuğu Bronz Çağı dönemi incelendiğinde; spiral motiflerin kullanımı anlam olarak; güneş ve dolayısıyla doğum ve bereket kültlerini temsilen olduğu düşünülmektedir. Kimi takılarda kabartma, nokta hatlarla işlenmiş insan, hayvan ve bitki motifleri kullanılmıştır. Batı Avrupa'da soylular, kurganların mobilyalarla döşenmiş mezar odalarına giysileriyle gömüldüklerinden dolayı saç ve elbise süslerine bakarak modadaki değişiklikler hakkında da bilgi edinmemizi sağlar. Avrupa'da bulunan hazine grupları, takıların sadece süs eşyası olarak kullanılmadığını aynı zamanda servet birikimi olarak stoklandıklarını ve para olarak da kullanıldığını kanıtlar.

4. DEMİR ÇAĞI

Bronzun keşfi, M.Ö. 4000 yılının sonlarında devrim niteliğinde gelişmelere yol açtı. Ancak alaşımı oluşturan bakır ve kalayın az bulunur oluşu ve birbirinden uzak yerlerden temini sonucu, bronz hep pahalı bir metal olarak kalır. Buna karşın demir, yerkabuğunda en yaygın bulunan elementlerden biridir. Fakat kolayca okside olduğu için doğada nabit olarak çok nadir görülür.

Nabit demir doğada iki türde bulunur. En yaygın olanı meteor demiridir. Yerkabuğuna çarparak krater oluşturacak boyuttaki meteorların çoğunun taş olmasına karşın, küçük bir kısmı yüzde altı ile yüzde on dokuz arası nikel içeren demirdir. Yanı sıra, yerkabuğundan da doğal nabit demir oluşabilir. Demiroksit bakımından zengin bazaltik magma, yerkabuğunun çatlaklarından yukarı doğru çıkarken kömürlü tabakalara rastlarsa, içerdiği demiroksitler kömürün indirgeyici özelliği karşısında metale dönüşebilir. Böylece bazaltın içinde demir oluşabilir (Yalçın-2000).

Kültepe arşivlerinde demir için kullanılan kelime, Akatça 'amantun'dur. Çevirisi 'gök madeni' olan bu kelime, hem meteor demiri, hem de gök tanrılarının gücüne sahip metal olarak yorumlanabilir. Sümerce'de demir için kullanılan 'AN-BA' sözcüğünü benimseyen Hititler'in eski krallık dönemi kayıtlarında demir, kral ve kraliçe ile özdeşleştiren çok kıymetli bir metal olarak geçer. Kralın sözleri demirin kırılmazlığı ve dayanıklılığı ile karşılaştırılır. Bu bağlamda demir; yasallık, güç ve hükümdarlık haklarını simgeler (Yalçın-2004). Alacahöyük kral mezarlarının demir hançerleri de aynı nedenle birer silah olmaktan öte üst düzey yöneticilik sembolleridir. M.Ö. 16. yüzyıla tarihlenen bir erken Hitit metninde, 'büyük ve ağır demir bir taht ve asadan' bahsedilmesi de, demire verilen yüksek değeri kanıtlar.

Ernis nekropolünden çıkan eserlerde M.Ö. 11-10.yüzyıllara ait pek çok demir silah ve alet, seri üretimin yapıldığını bize gösterir. Bu buluntular arasında ayrıca demirden bilezik, yüzük, kolye ucu, boncuk gibi ziynet eşyaları bulunduğu da birçok kaynakta bahsedilmiştir.

Demirin, kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. M.Ö. 1000 yıldan, Ortaçağ başlarına kadar süren önemli bir döneme adını verir. M.Ö. 1000 başlarında demir teknolojisinin yaygınlaşması; tarım, ekonomi ve savaşı eşit şartlara indirger. Demir silahlarla donanmış sıradan bir asker, bir Tunç Çağı şövalyesiyle eşit, hatta üstün koşullarda savaşabilir. (Childe-1974).

M.Ö. 1000 yılından itibaren tüm dünya takılarında köklü değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Kuyumculuk malzemelerinde, demirden yapılmış, pense, keski, oyma kalemi gibi el aletleri kullanılmaya başlanmıştır. Ancak demirin bronzla göre su ve asitten daha fazla etkileniyor olması bu kullanımı çok da uzun süre sürdürememiştir. Bronz, altının hassas ve yumuşak yüzeyinde çalışmaya daha uygun bir metaldir. Bu nedenle M.Ö.1000 yılında kuyumcu aletleri çekiç, üfleme boruları, seri küçük rölyefler ve figürler yapmak için kullanılan dövme ve çakma kalıpları, geleneksel yapıları bozulmadan bronzdan üretilmiştir. Ancak, süs taşı işlemeciliğinde, demir teknolojisinin yarattığı ince çelik oyma kalemi, keski, pens ve kerpeten gibi çapı bir milimetreye kadar inceltilebilen kürevi delici uçlar mükemmel işçiliğin önünü açmıştır.

Keltler'in bezeme motiflerini oluşturan hayvan figürleri ve çiçekler de, muhtemelen M.Ö. 1000 yıl başındaki büyük kavimler göçünün ve Avrasya steplerinin etkilerini taşır. Bu etki Ortaçağ Avrupası'nda, Viking ve Anglosakson sanatlarında da varlığını korur. (Charisbrick, Ogden 1989).

Bilim adamları için 'İskit' kelimesi birleşmiş halkları değil(İskit, Alan, Saka, Sarmat, Kimmer, Türk), yaşam tarzı, inanç, gömü adetleri birbirine benzeyen, yani ortak kültüre sahip boyların tanımlamasıdır. Sibiry'a'daki Tuva Özerk Cumhuriyeti sınırları içindeki Arjan köyü yakınındaki vadide, bilinen en eski izlere, bu İskit kurganlarında rastlanmıştır. Soyluların görkemli anıt mezarlarının bulunduğu nekropole; Çarlar Vadisi adı verilmiştir.

Avrasya step halklarının, ölüm sonrasında da yaşamın olduğu inancıyla; altın ve gümüş takı, heykelcikler, kaplar, koşu takımları, rölyefler, altın plakalarla kaplanmış tören elbiseleriyle donattıkları mezarları onların yaşam tarzı hakkında derin bilgiler sunmaktadır. Birçoğu, Şamanizm inancıyla yapılmış bu altın eserler büyük bir servet birikimi sahibi olduklarını

bize gösterir. Bunların genellikle savaş ganimeti ve ipek yolu ticaretinin denetiminden elde edilen haraçlar oldukları da düşünölmektedir.

Tarih araştırmacısı Mike Edward' ın Sibiryaya İskitleri araştırmasında yazdığı bir not şöyledir; Hermitage Müzesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün, Arjan-2 adını verdikleri iki metre yükseklikte ve 80 metre çapında taş kurganda 2001 yılında başladığı kazılardan, önceleri fazla bir beklenti yoktur. Çünkü, birer hazine işareti gibi yükselen mezar tepeleri yüzyıllarca soyguncuları kendine eker, hemen hepsi kazılarak değerli cenaze sunuları yağmalanır, değerersiz kabul edilen seramik kaplar ve iskelet buluntuları hoyratça dağıtılır. Ancak Arjan-2 araştırmacılar için muhteşem bir sürpriz olur. Tepenin merkezindeki gömü çukuru tamamen boştur, hatta belki de alışılmadık bir şekilde hırsızları atlatmak için yapılmış sahte bir mezardır. Araştırmalar merkezin 14 metre ötesine ilerlediğinde, toprak seviyesinin altında, kütöklenden yapılmış el değermedik bir mezar odası bulunur.

Tahta zemin üzerine kıvrılmış yatan iki iskeletten biri 40-45 yaşlarında ölen bir İskit kralına aittir. Ondan on yaş kadar genç olan kadın, muhtemelen kralına ölüm sonrasında hizmet etmek için kurban edilen kraliçe ya da cariyedir. Bu İskit saltanat mezarı iki bin yedi yüz yıllıktır ve şimdiye kadar Sibiryaya'da bulunan en büyük altın hazinesi (20 kilo ağırlıkta 5 bin 700 parça altın süs eşyası) ve değerli eşyalarla donatılmıştır. Bu eşyalar arsında, erkek için altın bir goritos (ok ve yay kılıfı) altın kabzalı hançerler, balta, ok ve yay ile kamçı, koşum takımları; kadın için ise taraklar, testiler ve bardaklar vardır (Edwards-2003).

M.Ö. 1000 yılının başlarında, yukarı Mezopotamya'nın Dicle bölgesinde (bugünkü Irak'ın kuzeyi) güçlü bir krallık kuran Asurlular, savaşçı yapılarını takılarına da yansıtmışlardır. Takıları genellikle; hayvan figürlüdür. Bilezikler, açık halkalı ve halka uçlarında hayvan başları ya da protomlar kullanılmıştır. Bronzdan yapılmış kemerler, mücevherler, okluklar, kalkanlar, yırtıcı yüz ifadeleriyle ve derin vücut hatları olan aslanlar ve diğer hayvan figürleriyle bezelidir. Doğu Anadolu'da kurulmuş Urartu Krallığı, erken dönemde Asur sanatından etkilenmiştir. Sürekli Asurlularla savaş halinde olan bu krallık, savaş ortamında edindikleri ganimetlerden örnekler olarak

etkilendikleri düşünölmektedir. M.Ö. 612'de Medler'in Asur Krallığıny yıkmasıyla İnan platosunda Med ve Akhemenid İmparatorlukları kurulur. Kuyumculukta kullanılan hayvan figürleri saray sanatının katı şekilciliğıyle ve aynı zamanda imparatorluğu oluşturan halkların kültürlerinin katkılarıyla da çeşitlenmiştir.

5. KUYUMCULUKTA BATI ASYA

5.1. FİNİKELİLER

Finike (Kenan) kolonileri Akdeniz kıyılarına M.Ö. 2000 yılında kurulmuştur. M.Ö. 1000 yıl ortalarına kadar hüküm sürmüşlerdir. Denizci, tüccar ve el sanatçısı olan bu halkın, mezarlarından çıkarılan ziynet eşyaları hem Mısır hem Filistin nekropollerindeki altın takılarla benzerlik göstermektedir.

Finike yerleşim merkezlerinden; Akdeniz'in Suriye, Kıbrıs, Malta, Tunus ve Güney İspanya bölgelerinde birbirine benzer, belirli modellerin çoğaltılmış örneklerine rastlanmıştır. Finike merkezlerinde çıkan bu buluntulardan; Finikelilerin seri üretime geçtikleri bilgisine ulaşırız. Finike takıları yapı olarak karmaşık kompozisyonlu, granülasyon bezemeli ve renkli cam süslemelidir. Bir diğer takı modeli ise; araları dolgu maddeleriyle desteklenmiş iki ince metal tabakadan yapılmış altın takılarıdır. Bunu önemli kılan şey ise; takıların boyutlarına göre bu maddeyle ve teknikle takıda altını daha az kullanmayı keşfetmiş olmalarıdır. Böylece takının daha ekonomik olması da sağlanmıştır. Sardunya ve Güney İspanya gibi Finikelilerle ticari ilişkileri gelişmiş olan bölgelerde, Finike kuyumculuğunun işlerini çok net görürüz. İtalya'da Etrüskler'in Finike ve Yunan etkilerini, kendi üsluplarıyla birleştirerek yaptığı takılarda, Finikelilerden granülasyon ve yüzeye çok ince granül efekti veren altın tozu kullanma tekniğini aldıklarını görürüz.

5.2. ETRÜSKLER

Etrüsk sanatı, M.Ö. 6. Yüzyıl ortalarından itibaren özde kendi üslubunu korumakla birlikte, Yunan sanatına benzer bir gelişim sergiler. M.Ö. 550-450'lerde arkaik, M.Ö. 350'lerde klasik evreleri yaşar. M.Ö. 350'den sonra özgün kimliğini tamamen yitirerek, Helenistik kültürün bir parçası olur.

Etrüsklülerin dilleri henüz araştırmacılar tarafından okunamadığı için; kökenleri hakkındaki bilgiler tartışmalıdır. Antik yazarların kitaplarında yer alan bilgiler de çelişkilerle doludur. Herodotos, Etrüsklülerin, Anadolu'daki Lidya'dan İtalya'ya göç eden bir halk olduğunu söyler. Halikarnossoslu Dionysos İtalya'nın yerlileri olduğunu yazar. Günümüzde birçok bilim adamı, deniz kavimleri göçü sırasında Tursha'dan gelerek M.Ö. 13.yüzyılda İtalya'ya yerleşen küçük topluluk olduklarını varsayarlar. Ancak arkeologlar ellerindeki bulgulara bakarak, kıta Avrupalı bir kavim olduklarını savunurlar. Kökenleri tartışmalı olan Etrüsklülerin, en güçlü dönemleri M.Ö. 7.yüzyıldır. Sanatsal açıdan Doğu Akdeniz'in Finike ve Doğu Yunan'ın kendilerine özgü üsluplarını alıp getirmişlerdir. Metal işlemeciliğinde teknik kusursuzluklarıyla kuyumculuk işlerinde mükemmelliği yakalamışlardır. M.Ö. 7.yüzyılda Caera ve Vetuni kentleri kuyumcu atölyeleri ve altın takılarıyla ünlenmiştir.

Etrüsk kuyumculuğunda Yunan etkilerinin görülmesi; Lidya saldırılarından ve Pers istilasından kaçan İonyalı sanatçı ve zanaatkarların İtalya'ya yerleşmesidir. Daha sonraları politik ve ekonomik olarak çöküşe geçmeleri kuyumculuğu da derinden etkilemiştir. M.Ö. 7.-6. Yüzyılların gösterişli takıları, M.Ö. 400-250 yıllarında yapılmış takılardan çok farklıdır. Bunlar, basit süslemeleri olan düşük işçilikli takılardır. Repertuar da stil kadar sınırlıdır. Bulunan mezarlarda, ölüye sunulan altının, ince levhalar ve basit işçilikli çelenkler, kolye küpe ve yüzüklerdeki stillerde de gerileme olduğu saptanmıştır.

5.3. KELTLER

Keltlerin Hint–Avrupa grubu bir dil konuştukları ve bugünkü güneybatı Almanya'dan çıkarak göçlerle Avrupa'ya yayıldıkları araştırmacılar tarafından kabul edilir. Avusturya Hallstatt'da iki binden fazla Kelt mezarı bulunmuştur. Bu nekropol M.Ö. 8-5.yüzyıllara tarihlenmektedir. Bu dönemde Keltler, Ren ırmağını aşır Fransa, Belçika ve İspanya'ya da girmişlerdir. Geçim kaynağı olarak tuz madeni işletmişlerdir. Akdeniz ülkelerine kalay ve kehribar

satmışlardır. Ve bu yolla Yunanistan'daki klasik kültürü ve İtalya'daki Etrüsk sanatını Orta Avrupa'ya da taşımışlardır. Tarih sahnesinde Keltler atlı savaşçı ve metal işçileri olarak bilinmektedir. Avusturya Hallstatt bölgesindeki nekropolden Yunanlı tarihçi Diodoros'un; Keltlerin takı tutkunu olduğunu söylemesinin aksine, çok fazla takıya rastlanmamıştır. Ancak; bilezik, yüzük ve boyun halkaları gibi birkaç iyi korunmuş parça çıkarılmıştır.

6. KUYUMCULUKTA ANADOLU

6.1. URARTULAR

Urartu devleti, Doğu Anadolu'da yaşamış ilk çağ uygarlığıdır. Hazar denizinden Malatya'ya kadar olan alanda egemenlik kurmuştur. Başkenti Tuşpa Van idi. Zamanının güçlü devletlerinden olan Asur devleti, Urartuların bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. M.Ö. 8.yüzyıl ortalarında Kimmer ve İskit akınlarıyla sarsılarak dağlık bölgelere sıkışmışlardır. İskit istilasından ve M.Ö. 7.yüzyılda Asur devletinin yıkılmasından sonra Medler'in Anadolu'yu ele geçirmesiyle Urartu devletinin de M.Ö. 600 yıllarında egemenliği son bulmuştur. Zengin bir uygarlık olan Urartuların, yazıtları incelendiğinde; başka kentlerde de kaleler, saray ve su kanalları yaptırdıkları bilgisine ulaşılır. Yapılan eserlerde Urartu mimarisinin, yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Urartulardan günümüze kalan madeni eşyalar ve kap kaçak, taş, kemik ve seramik eserler; sanat ve teknik açıdan ileri düzeyde olduklarının da ispatlayıcılarıdır.

M.Ö. 1000 yılın ilk yarısında Doğu Anadolu'da yaşamış Urartular, beylikler döneminde demir takılar yapmıştır. Bu yüksek uygarlık 19.yüzyıla kadar unutulmuştur. Kaçak kazılarda ve arkeolojik araştırmalar sonunda elde edilen malzemelerden, Urartuların o denemde ne denli başarılı ürünler yaptıklarını, estetik değerlere önem verdiklerini bizlere sergiler. ' Rolyefler, fildişi ve bronz figürler ile duvar resimleri Urartu'da takıların kullanışı konusunda aydınlatıcıdır. Urartu nekropollerindeki kazı buluntuları da bu bilgileri doğrular. Bu tasvirlerde hem kadınların hem erkeklerin küpe taktığı, ön kol ve pazı bilezikleri kullandıkları görülür. Geniş, bronz bantlardan yapılmış bel ve omuz kemerleri ile Asur'da rütbe işareti gibi kullanılan hilal şekilli levhalardan iri boyun takıları, erkeklere özel takı ve aksesuarlardır. Altıntepe, Giyimli, Dedeli mezarları ile Giriktepe ve Çavuştepe saraylarındaki

arkeolojik kazılarda, bronz ve gümüş tellerden yapılmış saç halkaları bulunur. M.Ö. 3000' de ortaya çıkan bu baş süsleri Urartularda da popülerdir. Metal düğmeler Urartu aksesuarları arasında önemli yer tutar. Yoncatepe Erken Demir Çağı nekropolü buluntusu olan bir grup düğme, oksitli antimuandan yapılmıştır. Bazılarının üzerine güneş rölyefleri işlenen bu düğmelerin arkasına, elbiseyi dikmek için birer delik açılmıştır. Krallık dönemine ait olan altın ve gümüş düğmelerin en güzel örnekleri, Altıntepe'deki soylulara ait mezarlardan çıkarılan kırk adet altın düğmedir. Düğmelerin bombeli orta kısımlarına, birer rozet ve rozeti çevreleyen kabartma noktalar işlenmiş ve kompozisyon granülasyonlarla belirginleştirilmiştir. Bu kuyumculuk başyapıtları Urartuların granülasyon tekniğinde ulaştığı başarıyı yansıtır.

Asur buluntularında da benzerlerine rastladığımız, Kafkasya ve kuzeybatı İran etkileri gösteren bileziklerde nekropolden çıkan buluntular arasındadır. Bileziklerin uçlarındaki aslan başları, detaylı işçiliğe sahiptir. Gümüş ve bronz olan bileziklerin uçları genelde altından yapılmıştır.

Urartu kuyumculuğunun en güzel ve en etkileyici parçaları bileziklerdir. Van Müzesi'ne satın alma yoluyla gelen iki bilezik vardır. Ancak hala İran Zaviye'de bulunan hazine grubundaki iki pazı bileziğinin biri İran'da diğeri New York Metropolitan Museum'da sergilenmektedir.

Ağrı dağının Patnos ilçesinde Urartular döneminden kalma Aznavurtepe Kalesi ile Giriktepe Höyüğü'nde yapılan kazı çalışmalarında bulunan kadın ölülerinin kafataslarının iki yanında küçük boy iğnelere rastlanmıştır. Bulunan bir diğerk arkeolojik buluntu ise kadın heykelciğidir. Van Darabey'de bulunan Erivan Müzesi'nde sergilenen bu kadın heykelciği üstündeki figürler, takı kullanımıyla ilgili görsel bir bilgi verir. Figürde, elbisenin göğüs kısmına, saç topuzuna, yatan bir aslan figürüyle süslü, büyük boy bir iğne takılıdır. İğneleri çok sık kullandıklarını eldeki verilerden tespit edebiliyoruz ancak; süs amaçlı mı yoksa muska amaçlı mı kullandıklarını öğrenebileceğimiz herhangi bir bilgiye henüz ulaşamamıştır.

Urartu kuyumculuğunda küpelerde işçilik ve granülasyon bezemeleri iyi bir ustalık ürünüdür. Dinsel anlatımları nedeniyle Ortadoğu'da M.Ö. 3-2.binyıllarda yaygın olarak kullanılan hilal biçimli küpeleri Urartular tekniklerle

farklı yorum katmıştır. Burma teller ve granülasyon, basık ve geniş bikonik formlar küpenin alt parçasını oluşturmuştur. Elbise ve saç iğnelerinde yaprak çelenkleri yer alır. İğne başlarının tepesi, mitolojik yaratıklar, hayvan figürleri veya bitkisel motiflerle süslenmiştir. En sevilen bitki motifi genelde haşhaş kozasıdır.

Urartularda fibula kullanımı, Friglerden alınan etkilerle M.Ö. 8.yüzyılın son çeyreğinde başlar. Frig, Anadolu ve özgün Urartu modelleri olmak üzere üç fibula kategorisi tespit edilmiştir (Muscera-1965,Öğün-1978).

6.2. FRİGYA

Herodotos'un 'Makedonya'dan gelen Byrigesler' tanımlamasıyla anlattığı, Frigler M.Ö.8.yüzyılı sonu M.Ö. 7.yüzyılın başlarında Balkanlardan Anadolu'ya girerek Kızılırmak ile Tuz gölü arasında kalan bölüme yerleşmişlerdir. Hint-Avrupa kökenlilerdir. Sonraları batı komşuları olan Lidyalıların hakimiyetine girmişlerdir. Lidya ve doğu Yunan kültürlerinden etkilenmişlerdir. Süsleme sanatları kendilerine özgüdür. Sıralı geometrik motifleri hemen hemen her yerde kullanmışlardır. Friglerin en belirleyici özelliğidir bu sıralı geometrik formlar. Fibulaları çok sık kullanmışlardır. Fibulaların gövdesi yay şeklinde, üstündeki dikdörtgen parçalar küremsi süsler ve motiflerle bezelidir.

6.3. LİDYA

Lidya, Anadolu'da Tunç Çağı'nın sonlarında başlayarak M.Ö. 6.yüzyıla kadar hüküm sürmüştür. Gediz (Hermos) nehri, Bakırçay (Kaikos) ve Küçük Menderes (Kaistros) ırmağı vadilerini kapsayan, Manisa ve Uşak illerine denk gelen bölgede yaşamışlardır. Lidya madeni kaynaklar açısından çok zengin bir bölgede yer almaktaydı. Başkent Sardes'in içinden geçen Pactolos Nehri'nin getirdiği altın tozu Lidya'nın zenginliğine de katkı sağlamıştır.

M.Ö. 7.yüzyılda yaşıyan antik çağ yazarı; Herodotos da yazılarında Lidya'daki altın madenciliğinden ve Lidyalıların altın servetinden bahseder. Sardoniks, ateş opali (kroisos) gibi bazı süs taşlarının da Lidya ile bağlantılı olması da süs taşı bakımından zengin kaynaklarının olduğunu ve bunları işleyip mücevherlerinde kullandıklarını kanıtlar.

1869-1871 yılları arasında ilk kez İngiliz mühendis John Turtle tarafından gerçekleştirilen Efes Artemis Tapınağın kazıları başlatılır ve tapınağın temellerine kadar ulaşılır. Efes tapınağı; Anadolu'nun bereket tanrıçası Artemis adına inşa edilmiş, antik çağın en büyük tapınağıdır. Artemis'in adı; Hitit'lerde Kubaba, Frigya'da Kibele, Likya'da Leto, Girit'te Rhea olarak değişir. Tapınakta bulunan bir kaide üzerinde, altın ve elektrik iğnelerle altın elbise aplikeleri çıkarılmıştır. Kaidenin yanında bir çukurda çok sayıda, altın ve elektrik takı ile fildişi heykelcikler ile adak sunuları bulunmuştur. M.Ö. 700'lere kadar uzanan buluntular Lidya, İonya üslubunu yansıttığı gibi; daha sonrasında Batı Anadolu ve Yunanistan'da gelişecek olan takı formlarının da öncülerinden sayılmaktadır.

Tapınak kazılarında; altın ve elektrimden yapılmış çok sayıda delikli, askı halkalı, bezemesiz küre, oval ve arpa tanesi biçiminde boncuklar bulunmuştur. Boncuklar; şekil itibariyle, doğadan etkilenilmiş stilize formlar şeklindedir. Buluntulara bakıldığında; güç, sınıf ayrımı, muska amacı ve doğa yansımaları dışında, artık takılarına stilizasyon tekniğini de kattıklarını görmekteyiz. İğneler yine sık kullanılan takı çeşitleri arasındadır. Topuz süsü olarak kullanılmış iğnelerin, baş kısımlarındaki bezeme motiflerinde; nar, haşhaş kozası ve çiçeklerden etkilenilmiştir.

6.4. PERS İMPARATORLUĞU

Günümüz İranlılarının islamı kabul etmeden önceki isimleridir Persler. Persler, antik İranlılar da denilebilir. Persler, Anadolu'ya Med hakimiyetine son vererek gelmişler ve M.Ö. 543-333 yılları arasında Anadolu'da hüküm

sürmüşlerdir. Kültürel yapılarını, Anadolu'ya özellikle de Kapadokya bölgesine yaymışlardır. İlk posta teşkilatı da Persler tarafından kurulmuştur.

Büyük İskender'in, İran şehir devletlerini Pers istilasından kurtarmak için sefere çıkması M.Ö. 334'te İssos ve Granikos savaşlarıyla Perslerin yenilmesine sebep olmuştur. Böylece boğazlara ulaşamayan Perslerin imparatorluğu da sona ermiştir. Bundan sonra yaşanan dönem Hellenistik dönem diye adlandırılan yeni bir devri başlatmıştır.

Pers'lerin dini inancı Zerdüştlüktür. Dini ateş kuleleri dışında, dini yapılar ve tanrı heykelleri bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra; kabartma frizler ön plana çıkmıştır. İmparatorluğa ve krala bağlılık, hediye sunumları ve Pers askerleri, kabartma frizlerde işlenen güç simgesi konulardır. Askeri ve ticari amaçlarla kullanılmak üzere karayolu ağı oluşturmuşlardır. Bu da onların çok geniş coğrafyaya yayılmalarını ve hakimiyet kurmalarını sağlamıştır. Kabartmalarda betimledikleri öyküleri; takılarına da yansıtılmışlardır. Takılarda ağır ve özenli işçilik ile tasarımlarında da mükemmeli yakalamışlardır. Takılarda Asya hayvan üslubu sanatı hakimdir. Helezonik gövdeli ve uçları antilop başlı bilezik, grifon figürlü broş, uçları stilize kedigil başları işlenmiş bilezik, arkeologların bulduğu buluntular arasında çıkmış önemli eserlerdir. Bu gibi stilize işlerin yanında Perslerin kuyumculuk işlerinde Elam, Babil ve Asur etkileri de görülür.

Makedonya kralı Büyük İskender'in M.Ö. 331'deki Asya seferi ile Pers İmparatorluğu yıkılır. Mezopotamya sanatı önce Yunan daha sonra Roma etkisine girer ve değişir.

Pers takılarının en belirgin özelliği; detaylı ve ince çalışılmış olmasıdır. Yüzey üzerine aplike telkari, baklava dilimi, üçgen ya da üçgen piramit şeklinde düzenlenmiş granülasyon bezemeleri Pers takılarında belirleyici özelliklerdir. Takılar, doğunun geleneğine uygun olarak yarı değerli taşlar, mine ve cam hamuruyla renklendirilmiştir.

Erkekler bilezikler yanında, her iki tarafı ördek ya da aslan başlı mühür yüzükler kullanmışlardır. Bunları; kolye ucu, yüzük, kişisel imza ve koruyucu muska olarak kullanmışlardır. Yüzüklerde Mısır'daki scrabe damga mühürlerden etkilenilmiştir. M.Ö. 4.yüzyıl takılarında İonya ve Lidya

kuyumcuları Greko-Pers üslubu yaratmışlardır. Sardis nekropolünden çıkarılan, deniz salyangozu şeklin altın kolye boncukları ve çan çiçeği formu parçalarla oluşturulmuş bir kolye Mısır kökenli bereket büyüsi temsilidir. Badem ve kayın ağacı tohumu gibi yeni sarkaç modelleri de bu dönem takılarında görürüz. Artık insanlık, yüzyıllar içinde hem akıl hem çevreyi keşiflerle, gelişmeye başlamıştı. Takı bu gelişimin ilk ve en hızlı takipçisiydi. Yaptıkları seferlerle, hem kendi topraklarına toprak katıyor hem de oranın kültürünü benimsiyorlardı. Herodotos; Pers İmparatorluğunun, Yunanistan' a yaptığı ve ikinci seferde de yenilerek çekildiğini anlattığı öyküsünde; bir de Pers ordusunun geride bıraktığı değerli ganimet yığınlarından bahseder. 'Sparta kralı Pausanius, Pers hazinelerinin toplanmasını emretti, kampı taradılar, altın ve gümüş kakma yataklar; çeşit çeşit altın krateroslar, kupalar, bardaklar; arabalarda içi altın ve gümüş sofrta takımlarıyla dolu çuvallar bulundu.' diye yazar. Perslerin savaşa giderken bile altından işlenmiş kuyum ürünleriyle gitmesi ve ganimetlerini orda bırakmasıyla, onların zenginliği ve işçiliğe verdiği önem ortaya çıkmaktadır. Sosyal açıdan baktığımızda savaşlar, sadece yer edinmek değil; kültürel açıdan kaynaşmaları, farklılıkları görüp benimsemeyi de sağlamıştır.

6.5. YUNAN UYGARLIĞI

Yunan medeniyetinin başlangıç ve bitiş tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Roma imparatorluğundan önceki dönemler, Yunan medeniyeti zamanları diye kabul edilmektedir. Yunanistan'da okul kitaplarında antik Yunan zamanlarının, dokuz yüz yıllık bir dönemi kapsadığı yazılmaktadır. Yunan uygarlığı incelendiğinde dört döneme ayrılır. Bu tarihi dönemlerin ilki; Yunan Karanlık Çağı olarak adlandırılır. M.Ö. 1100-M.Ö. 800 yıllarını kapsar. Bu dönem sanatçılarının yaptıkları eserler; amforalar, çeşitli çömleklere geometrik formlarla süsleme yapmışlardır. İkinci dönem; Arkaik Dönemdir. M.Ö. 800-M.Ö. 490 yıllarında sanatçılar, ayakta duran gerçekçi gülümsemelerin verilebildiği heykeller yapmışlardır. Üçüncü dönem; Klasik

Dönemdir. M.Ö. 490-M.Ö. 323 yıllarıdır. Sanatçılar; günümüzde bulunan, Partenon tapınağını ve buna benzer yapılar yapmışlardır. Son dönem, Büyük İskender'in ülkeyi fethiyle başlayan Helenistik Dönemdir ve M.Ö. 323-M.Ö. 146 yıllarına tarihlenir.

Herodot, Tukididis, Ksenofon, Demosthenes, Eflatun ve Aristoteles gibi politikacı düşünür yazarların günümüze ulaşan eserleri araştırmacılar tarafından incelendiğinde Yunan medeniyeti hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Ancak araştırmacıların üstünde önemle durduğu bir ayrıntı da; bu yazarların Atinalı olduğudur. Bundan dolayı, Yunan medeniyetinin kurulduğu başka bölgelerdeki polis şehir devletleri hakkında fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Yunan tarihi hakkındaki bilgilere ancak bu yazarların kalemlerinden çıkan bilgiler ışığında sınırlı kalmıştır.

Yunan kuyumculuğu; M.Ö. 1050-700 yılları arası Geometrik Üslup, M.Ö. 720-650 yılları arası Orientalizan Üslup, M.Ö. 650-480 yılları arası Arkaik Dönem, M.Ö. 480-330 yılları arası Klasik Dönem olarak arkeologlar tarafından tarihlenmektedir.

M.Ö. 1050-700 arası tarihlenen Geometrik Üslup Yunan sanatı; M.Ö. 12.-11.yüzyıllarda, Yunanistan'da Miken sanat geleneğiyle hiçbir ilgisi olmayan ve klasik dönemde tamamen terk edilen bir üslup doğar. Proto-geometrik adı verilen bu katı ve soyut stildeki pişmiş toprak kaplar, sıkı bir düzende üst üste sıralanmış geometrik motifli desen bantlarıyla süslenir. M.Ö. 9.-8. yüzyılda olgun çizgisine ulaşarak, esneklik kazanan geometrik üsluba ait vazo resimlerinde, silüetler halinde işlenmiş insan ve hayvan figürlerinin kullanımına başlanır. Aynı katı üslup dönemin pişmiş toprak ve bronz figürlerinde de kullanılır.

6.5.1. Geometrik Üslup

M.Ö. 850'lere tarihlenen ve şuanda Atina, Agora Museum'da bulunan bir altın küpe, farklı bir tasarıma sahiptir. Kesik üçgen formlu, düz levha ve gövdesinin alt kısmına konulan nar şeklinde üç altın süs ve uzun şerit sapları

vardır. Gövde ve narların üstü; granülasyon ve filigre tekniğiyle bezenmiştir. Yapılan kazılar sonunda, bu döneme ait çıkan eserlerin basit şekilli olduğu gözlemlenmiştir.

6.5.2. Orientalizan Üslup

M.Ö.9. yüzyılda Yunan sitelerindeki halkların geçim kaynağı, tarım ve balıkçılık dışında deniz ticaretine de dayanmaktaydı. Deniz ticaretiyle, Suriye kıyıları, Asur, Kıbrıs, Rodos, Girit ve İonya ile de ilişkiler kurmuşlar ve bu durum sanatlarını da etkilemiştir. Geometrik üslup yerini orientalizan üsluba bırakmıştır. Doğunun coşkulu tasviri ve renkli anlatımını benimsemişlerdir. Yunan sanatçılar, seramik, duvar süslemeleri, heykel ve takılarda sfenks, grifon gibi mitolojik tasvirlerle; rozet, lotus çiçeği ve bitkisel motifleri bir kompozisyon içinde kullanmışlardır.

Efes Artemis Tapınağı'ndan çıkartılan; altın, gümüş ve fildişi eşyaların çoğunun tanrılara sunu olarak gönderilmiş olduğu düşünülür. Yunan takılarında süs taşı kullanımı oldukça azdır. Cam ya da granülasyon tekniği sıklıkla kullanılmıştır. Nar, kozalak ve haşhaş pendentif dahil olmak üzere bir çok takıda kullanılan motiflerdir.

6.5.3. Arkaik Dönem

Yunanlılar dini inanç olarak, birçok tanrının varlığını kabul etmişlerdir. Onlara göre tanrılar, yer, içer, sever, kızardı. Halk, tanrılara saygı ve sevgi gösterisi olarak eğlence ve spor yaparlardı. Olimpiyat oyunlarının da bu düşünceyle doğmuştur. Bu ulusal yapıyı da güçlendirmiştir. Birbirinden ayrı yaşayan Yunan site devletlerinde politik birlik olmamasına rağmen, aynı dil, din, kültür ve geleneği yüzyıllar boyunca paylaşıyor olmaları da buradan gelmektedir. Tüm Yunanlıların saygı gösterdiği; Delphi Apollon ve Olimpia Zeus tapınakları onları birleştiren bir başka güçtü. Perslerin M.Ö. 650'lerde

başlayan istilaları Atina Akropolü'nü yıktıkları M.Ö.480 yılına kadar devam eden süreçte, Yunanlılar sanatlarındaki kendi özgün çizgilerini hiç bozmamış, fikir ve üslupta bir bütün olarak hareket etmişlerdir. M.Ö. 6.yüzyıl takı formlarında, estetik anlamda insan yüzü kabartmaları kullanılmıştır. Mitolojik konular altın takının üstüne işlenmiştir. Apollon'un simgesi defne yaprağı, Athena'nın simgesi zeytin ve meşe ağacı yapraklarıyla süslenen altından yapılmış baş takıları sanat, spor ve politika alanında başarı gösteren kişilere ödül olarak takılmıştır.

Yunanistan'da altının sınırlı olması; gündelik yaşamda takının çok kullanılmamasına neden olmuştur. Erkekler görev konumlarını temsilen mühür yüzükler kullanmışlardır.

6.5.4. Klasik Dönem

M.Ö. 5.yüzyıl ortalarında başlayan klasik dönemde Atinalılar, politika, ekonomi ve sanatta üst seviyeye ulaşmışlardır. Gümüş madenlerinden elde ettikleri gümüş hazinelerine zenginlik katmıştır. Bu dönem de vazo ressamlığı ve kuyumculuk saygın mesleklerdendir. Heykeller de insan vücutları ideal hatlarında dengeli bir şekilde ifade edilmiştir. Çoğu zaman vücut hareketleri abartılarak barok bir etki de verilmiştir.

Klasik dönemde altın ustaları, tarihsel ve mitolojik konuların yanında, geyik, aslan, at, kartal, kumru, güvercin gibi hayvan figürleri ile lotus, palmet, rozet gibi bitki motiflerini de kullanmışlardır. Takılarda ki insan ve hayvan figürlerinin ustaca kullanımı dikkat çekmektedir. Takıdaki tüm bu gelişmeler; klasik dönem kuyumculuğunun resim ve heykel sanatından oldukça etkilendiğini göstermektedir.

Takı artık koruyucu muska, mühür simgelerinin yanında, farklı disiplinlerden etkilenerek bir sanat dalı olma yoluna girmiştir. Klasik dönemde kuyumcular; M.Ö. 6.yüzyıldan gelen takı modelleri üzerinde çalışmaya başlarlar. Ayrıntıları değiştirip formları geliştirirler ve yeni bir stil yaratıp takıya çeşitlilik kazandırırılar. Takıda detay işçilik ürünleri ortaya çıkartırlar. Çok ince

telkari kompozisyonlar ve granülasyonlarla bezeli az ama etkili şekilde kullanılmış mine ve süs taşlarıyla renklendirilmiş takılar da bunlara örnektir.

Sandal ve hilal biçimli küpeler, rozetler ve filigrelerle yoğun bir şekilde bezenmiştir. İnce çift zincirlerin uçlarına asılan kozalaklar, minik çiçeklerle süslenmiştir. M.Ö. 4.yüzyılda altın işçiliğinde başarılı ve yoğun tasarımlar ortaya koymuşlardır.

M.Ö. 4.yüzyıl ortalarında bileziklerde; Mısırdan etkilenilmiş, sağlık ve mutluluğu simgeleyen Herakles düğümü ile (Helenistik dönemde de yaygın olarak kullanılan) sağlık ve uzun yaşamın sembolü yılan sıkça kullanılmıştır.

Yüzüklerde ise M.Ö.5.yüzyılda mitolojik konular; Artemis, Afrodite, Eros ve Nike işlenirken M.Ö. 4.yüzyılda günlük hayattan alınan konular; hayvan figürleri ve portreler kullanılmıştır.

6.6. HELENİSTİK DÖNEM

M.Ö. 334'te Büyük İskender, Anadolu'ya girerek; Pers İmparatorluğunun yönetim merkezlerini ele geçirmiştir. Ganimetlerden elde ettiği altın ve gümüşlerle kendi adına sikkeler bastırması ve böylece imparatorluğu para birimiyle bütünlük yaratmıştır. Ayrıca İskender, Pers İmparatorluğu kara yolu ağının üstündeki stratejik noktalara yeni şehirler kurarak ticareti ve ekonomiyi de canlandırmıştır. Yunanistan'dan Trakya'ya, Anadolu ve İran topraklarına, Asya içlerinden Hindistan'a ve Mezopotamya'dan Mısır'a kadar uzanan dev bir imparatorluk kurmuştur. Farklı kültürleri bir imparatorlukta birleştirmiştir. İskender'in genç yaşta ölümüyle Makedonya krallığı iç savaşlar yaşar ve sonrasında generallerin kurduğu Helenistik krallıklara bölünür.

'Helenistik Sanat, Yunanistan ve batı Anadolu'da yaratılan klasik kültürün, Akdeniz havzası ve Ortadoğu kültürleriyle sentezinden doğar. Helenistik üslubun erken döneminde, sanatçılar M.Ö. 4.yüzyılın zengin stilini, daha barok bir yorumla heykel, küçük plastik eserler ve takılarla sürdürür.

Akhemenid mücevherciliğindeki ayrıntılar ve renkli düzenlemeler de batı anlayışına uygun modellere uygulanır.

Helenistik dönemde, Pers hazinelerinde biriken altın ve gümüş stoğunun dolaşıma girmesi, gündelik hayatta gösterişli altın takıların kullanımını yaygınlaştırır (Higgins-1980).'

Helenistik takılarda, Perslerden alınan mine tekniğiyle çok sayıda renkli takılar yapılmıştır. Bunun yanında süs taşları sıklıkla kullanılmıştır. Buluntulardan çıkan taşlar arasında; agat, sardoniks, jasper, ateş opali, kalsedon, zümrüt, ametist, inci, garnet ve lal taşı sıklıkla görülmektedir.

Sanatçılar kendi yorumlarını katarak özgün takılar yapmıştır. Bronz Çağı'nda Mısır ve Minos kuyumculuğunda ender olarak kullanılan Herakles düğümü Helenistik takılarda sıkça kullanılmıştır. Sağlık, mutluluk ve sevgi anlamına gelen Herakles Düğümü, telkari, granülasyon ve filigre süslemelerle ön plana çıkarılmıştır. Takılarda sıkça gördüğümüz bir diğer motif ise; Mısır kökenli İsis-Hathor motifidir. Bunun yanı sıra yılan figürlerinin de sıkça kullanıldığını görürüz. Hayvan başları ile Afrodite, Eros ve Nike figürleri takıda kullanılmış ana konulardır. M.Ö. 3.yüzyıldan sonra; vaşak, yunus, ceylan gibi hayvan motifleri takıda kullanılmıştır. Zamanla, lüks ve kaliteli takılara talebin artmasıyla Helenistik dönemde, kuyumcu atölyelerinin toplandığı merkezler oluşmaya başlamıştır. Bu merkezlerin en önemlileri; Mısır'da Aleksandria (İskenderiye), Anadolu'da Antiokhia (Antakya) ve Lampsakos (Lapseki)'dur.

M.Ö. 2.yüzyılda ekonomik sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Diğer yandan da Roma'nın siyasi ve kültürel etkisi artmıştır. Bu kuyumculuğu da etkilemiş, daha az altınla çok süs taşı kullanılarak takılar yapılmıştır. Takılar artık daha sade, az işçilikli ve ucuzdur.

Sadece Helenistik dönemde kullanılmış başa takke biçiminde takılan altın baş süsü yaratıcı bir tasarım ürünüdür.

'Hayvan başlarının alın ve enselerine garnet ya da lal taşı yerleştirilmesi M.Ö. 2.yüzyıldan itibaren moda olur. M.Ö. 1.yüzyılda, halka küpeler biçim değiştirir; armudi halkalı küpelerle, ince ve küçük yarım daire halkalı küpeler ortaya çıkar. Helenistik dönemin sonlarına tarihlenen bu

modeller, Roma döneminin basit halka küpelerine geçişi sağlayan örneklerdir (Akyay Meriçboyu-2001)'.

Herakles düğümlü bükülmüş ince boruların yan yana dizilmesiyle yapılmış kolyeler, Erken Helenistik dönemin önemli takı modelleriydi. Düğümün orta bölümüne yerleştirilen filigrelî rozetler veya palmet motifleri takıya dekoratif bir hava katmıştır. Orta Doğu'da muska amaçlı kullanılan pandantifler, Helenistik dönemde de yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Pandantiflerin üzeri filigre motifler ve süs taşlarıyla bezenmiş ve hilal biçimlidir.

'Yılan bileklikler Helenistik döneme has takı modelleridir. Bu modelin prototipleri M.Ö. 4.yüzyılda yapılır ve M.Ö. 30'dan sonra yaygınlaşır. Erken örneklerde halkayı oluşturan yılan gövdesi tek kıvrımlıdır. Bileziğin bir ucu yılanbaşı, diğer ucu yılan kuyruğu ile bitirilmiştir. M.Ö. 3.yüzyıl ortalarından itibaren halka çok kıvrımlı yapılır. Yüzyılın sonlarında yılanbaşı ve kuyruğunun arası renkli taşlarla süslenir. Eritra'da bulunan ve Almanya'da Pforzheim Schmuck Museum'da sergilenen M.Ö. 2.yüzyıl altın pazı bileziği, iki yılan figürünün birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yılanların kuyrukları sarmal halkanın ortasında Herakles düğümü şeklinde birleştirilmiş, düğümün ortasına bir granat kabaşon konulmuştur. New York Metropolitan Müzesi'ndeki sarmal halkalı bir çift pazı bileziğinde halka yılan pullarıyla süslüdür. Alt kısım yılanbaşları şeklinde işlenerek, üst bölümlere triton figürleri yerleştirilmiştir. Geç Helenistik dönemde sanatçıların hayal gücünün etkisiyle, spiral bileziklerin bir ucu yılan diğer ucu ejder başlarıyla bitirilir (Deppert, Lipptz-1985).'

'Helenistik yüzük taşlarındaki oymalar, dönemin heykeltıraşlık üslubunu yansıtır. Kimi güçlü bir gerçekçilik, kimi abartılı bir yumuşaklık gösterir. Kimi de arkaik üsluba öykünür (Richter-1984).'

6.7. ROMA DÖNEMİ

M.Ö. 2.yüzyılda Romalılar, Makedonya ve Yunanistan başta olmak üzere Helenistik krallıkları kendi imparatorluklarına katmıştır. Romalıların bu yayılcı politikalarını koruması ve yönetebilmesi için askeri güçlerini iyi beslemesi gerekmektedir. Bu amaçla cumhuriyet dönemi Roma'sında altın, takı ve süs eşyalarının kullanımı sınırlandırılmıştır. Hatta bu nedenle, kuyumcuların altın kullanmasını engelleyici yasa bile çıkartmışlardır.

M.Ö. 5.yüzyılda çıkan "12 Levha Yasası"yla da mezarlara ölen kişiyle birlikte altın konması da yasaklanmıştır. Krallık dönemine ait Roma'da altın buluntusu fazla görülmediğinden takıları hakkında da doğrudan bir inceleme araştırmacılar tarafından yapılamamıştır.

Romalılar kuyumculuğa iki yeni teknik getirir. 'Opus interasile' tekniğinde, motif repousse ya da stampa tekniğiyle kabartma olarak işlenip, zemin geometrik oymalarla kafes şeklinde kesilerek hafif ama dekoratif takılar üretilir. İlk örnekleri M.S. 2.yüzyıldan itibaren görünen bu çalışma geliştirilerek, zarif takılar yapılır. İkinci teknik savat, yani 'niolle' tekniğidir. Birkaç metalik sülfürden oluşan savat dövülerek toz haline getirildikten sonra, takı yüzeyine açılan desen kanallarına doldurulup ısıtılır. Düşük ısıda kolayca eriyen alaşımınla parlak siyah bir dekorasyon elde edilir. M.Ö. 15.yüzyılda Mikenler tarafından silahların süslenmesinde kullanılan bu tekniği, Romalılar M.Ö. 300'den itibaren altın kuyumculuğuna uygular (Higgins-1989).'

'Yunan ve Etrüsk mühür yüzüklerinde mitolojik figürler, portreler ve gündelik hayattan alınmış konular süs taşlarına ince bir işçilikle işlenmiştir. Ancak Roma'da mühür kullanımının alt tabakalar için de bir zorunluluk haline gelmesiyle, taşın üstündeki basit monogram ya da portreler daha harcıalem bir işçilikle yapılır. Nişan ve evlilik yüzükleri de tarihte ilk kez Romalılar tarafından kullanılır. Erken dönemlerde basit demir halkalar olan bu yüzükler, daha sonraları enli şeritlerden altın alyanslara dönüşür. Alyansların üzerinde çok rastlanan, birbirini tutmuş iki el kabartması birlik ve uyum (concordia) simgesidir.

Takının tam anlamıyla gündelik hayatın bir parçası olduğu Roma'da, yoksul insanlar için değerli madenler yerine daha uygun fiyata bronz, demir, cam ve kemikten takılar üretilir. Bir fosil kömürü olan siyah kehribardan (oltu taşı) yapılan süs eşyaları Germanya, Galya ve Britanya eyaletlerinin özelliğidir (Blanck-1999).'

7. KAVİMLER GÖÇÜ

4. ve 6. Yüzyıllar arasında Hunlar; Aral Gölü ile Hazar Denizi arasındaki bölgeden Avrupa'ya giderken; o bölgede yaşayan Ostrogot, Vizigot, Süev, Sakon, Angil, Frank ve Vandal kavimlerini yerlerinden etmiştir.

Büyük Hun Devleti'nin dağılmasından sonra, Hazar ve Aral Gölü arasında yaşayan bazı kavimlerin de Hunlara katılmasıyla nüfus artmıştır. Artan nüfus, rekabet ve yeni yer arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Volga Irmağının batısına gelen Hunlar, önlere gelen kavimleri yurtlarından çıkarmaya başlamıştır. Hunların bu baskısı bütün Avrupa'yı etkileyerek, değişik zamanlarda yüzyıllarca, Kavimler Göçü olarak devam etmiştir.

Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Ostrogotlar ve Vizigotlar, Vandallar, Geomenler, Suevler, Gepitler, Avrupa'ya doğru dalgalar halinde ilerlemiş ve yeni yerler kurmuşlardır. Olayların olduğu sıralar Roma İmparatorluğu Avrupa'da en büyük devletti. Kavimler Göçü sonucunda; Ostrogotlar İtalya'da, Vizigotlar İspanya'da, Vandallar Kuzey Afrika'da, Franklar Fransa'da, Germanler Kuzey Avrupa'da krallıklar kurdular. Böylece Avrupa'da hızlı bir şekilde kültürel, siyasal, dini ve sosyal değişimler yaşanmıştır. Kavimler Göçü sonucunda Avrupa yüzyıla yakın bir süre karışıklık içinde yaşadı. Göç eden kavimlerin birleşmesiyle yeni milletler ortaya çıkmıştır. İtalya, İspanya, Fransa ve Britanya adalarına yerleşerek bugünkü düzeni kurmuşlardır. Avrupa'nın bugünkü siyasal ve sosyal yapısı ortaya çıkmıştır. Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır. Kilise, papalık ve skolastik düşünce güç kazanmıştır. Göçlere dayanamayan Batı Roma İmparatorluğu 476 yılında yıkılmıştır. Şövalyelik ruhu ortaya çıkmış ve ortaçağ boyunca devam etmiştir. Avrupa'da derebeylik (feodalite) rejimi ortaya çıkmıştır. İlkçağ sona ermiş ortaçağ başlamıştır. Avrupa'da Hunların temsil ettiği Bozkır Sanatı etkili olmaya başlamıştır. Avrupa Hun Devleti kurulmuş ve günümüzde yaşayan milletler oluşmuştur.

8. DOĞU ROMA (BİZANS) (395-1453)

Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla, Roma'nın varisi Doğu Roma İmparatorluğu oldu. Doğu Roma İmparatorluğu aynı zamanda Bizans İmparatorluğu olarak da bilinir. İ.S.330'da Roma İmparatoru Constantinus, İ.Ö. 7.yüzyılda Yunanlılarca kurulmuş olan Byzantion (Bizans) kentine Constantinopolis (Constantinus'un kenti) adını vererek başkent ilan etti. Constantinopolis bugünkü İstanbul, Roma İmparatorluğu'nun batı kesiminin 476'da parçalanmasından sonra yaklaşık bin yıl boyunca varlığını korumuş olan Bizans İmparatorluğu'nun yönetsel, kültürel ve ekonomik açıdan merkezi olmuştur. Constantinopolis, Asya ve Avrupa'yı ayıran coğrafi bir bölgede kurulmuş olması da Bizans İmparatorluğu'nun gelişmesi için de uygun bir yerdi. Constantinus, kültürel ve ekonomik yönden hemen gelişmesi için Roma'dan senatörler ve yüksek makamlı memurlar getirterek yeni bir hükümet kurar. Şehrin mimari yapısı görkemli bir şekilde inşa ettirilir. Dini açıdan çok tanrılı inanca sahip olan Roma İmparatorluğu, Constantinus'un da Hıristiyanlığı kabul etmesiyle resmileşir ve yayılır. Bir diğer büyük değişikliği de dilde yapar. Roma İmparatorluğu resmi dili olan Latince, Bizans'ın kuruluşuyla giderek az kullanılmaya başlanır. Latince yerini, daha sık kullanılan Yunancaya bırakır. Din ve kültürdeki tüm bu değişimlere rağmen Bizans tarih boyunca kendini Roma'nın devamı olarak görür. Constantinus ve diğer imparatorlar kendilerini 'Roma İmparatoru' ünvanıyla anarlardı. Kısaca Bizans İmparatorluğu yöneticileri kendilerini Roma İmparatorluğu'nun mirasçılarını kabul ediyorlardı. İ.S.337'de Constantinus'un ölümünden birkaç yüzyıl sonra 4. ve 5.yüzyıllarda Romaa İmparatorluğu'nun batı kesimi küçük devletlere ayrıldı. Artık Bizans İmparatorluğu Yunan ve Roma uygarlıklarının merkezi olmuştur. 361-363 Julianus döneminde putperestlik yeniden canlanmıştı. Julianus'un ölümünden sonra Hıristiyanlık yeniden yayılmaya başladı. 4.yüzyıl sonlarında Vizigotlar, Roma'yı ve Constantinopolis'i ele geçirmek istemişlerse de I.Theodosius (379-395) onları Balkanlar'da yenmiştir. I.Theodosius, Constantinus gibi putperestliği

yasaklayıp, Hıristiyanlığı benimsemiş, Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarını birlikte yöneten son imparator olmuştur. Theodosius'un ölümünden sonra Batı Roma İmparatorluğu'na 410'da saldıran Got kavimleri Roma'yı, Vandallar Kuzey Afrika'yı, İspanya'yı ve İtalya'yı ele geçirmişlerdir. 5.yüzyıl sonlarında da Germen kavimleri Batı Roma İmparatorluğu'na son vermişlerdir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu Balkanlardan gelen Slavlar'ı, doğudan gelen Sasaniler'i yenerek gücünü korumaya devam etmiştir. 6.yüzyılda I.Jüstinyen (527-565) Bizans İmparatorluğu'nun en güçlü yöneticiydi. Kuzey Afrika, İtalya ve Doğu İspanya'yı ele geçirmiştir. Hukuk bilginleri tarafından uzun çalışmalar sonunda derlenen 'Corpus Luris Civilis-Medeni Hukuk Yasaları' Jüstinyen'in en kalıcı reformlarından biri olarak tarihe geçmiştir ve Avrupa hukukunun temelini oluşturmuştur. Jüstinyen'in ölümüyle toplum, savaş ve din çatışması nedeniyle bölünmeler yaşamaya başlamıştı. 7.ve 8.yüzyılda Bizans İmparatorluğu Müslüman devletlerin ve Pers ordularının saldırılarına uğradı. 610'da Mısır askeri valisinin oğlu Herakleios, Persleri yenerek Bizans tacına el koymuş Constantinopolis'in yönetimine geçerek, güçlendirmişti. Ancak Araplar yeni yayılmaya başlayan İslam dininden aldıkları güçle sürekli Bizans'a saldırılar düzenliyorlardı. Araplar, 632'de Suriye ve Filistin'in yönetimini ele geçirmişlerdi. Bu savaşlar süresince Bizans'a özgü bir kültür ve siyasal yapı artık oluşmaya başlamıştı. 867-1056 yılları arasında Bizans İmparatorluğu Makedonya hanedanlığı yönetiminde I.Basileios'la en zengin uygarlık dönemini yaşamıştır. Balkanlardan yeni topraklar kazanılmaya başlanmış, hukuk sistemi daha da geliştirilmiştir. II.Basileios 976-1025'de Araplarla bir anlaşma imzalayarak Kuzey Suriye'yi denetimi altına almıştır. 1018'de de Bulgar ordusunu yenerek, Anadolu'da eskiden kaybedilen topraklar geri kazanmıştır. Böylelikle İtalya'da Napoli ve Venedik devletleri Bizans İmparatorluğu'nun gücünü kabul etmişlerdi. II.Basileios'un ölümünden sonra İtalya ve Balkanlar'da ayaklanmalar başladı. Selçukluların 1055'te İran'ı ele geçirmesiyle Anadolu'ya doğru ilerlemeleri ile 1071 Malazgirt Savaşıyla imparator Roman Diyojen'i Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın tutsak almasıyla Bizans gücünü yitirmeye başlamıştı. 1081-1204 yılları arasında İznik sınırında ve Anadolu'da sürekli baskı yapan Selçuklular,

Bizans için önemli tehlike oluştuyordu. Batıdaki bir diğer tehlike de Güney İtalya'ya egemen olan Normanlardı. Komnenos hanedanından imparator I.Aleksios (1081-1118), Venediklilerden Constantinopolis'i ele geçirmek isteyen Normanlara karşı yardım istedi. Normanların önderi ve Selçuklu sultanının ölmesiyle durum hafif atlatılmıştı.

1096'da I.Aleksios, Avrupa'dan gelen ilk Haçlı Seferi'yle, Bizans'ın kaybettiği toprakları alma konusunda anlaşmıştı. Ancak Haçlılar, Kutsal Toprakları, Kudüs'ü ele geçirmeyi hedeflemişlerdi. Her aldıkları topraklarda kendi krallıklarını kurdular. Bu yeni sorunlar IV.Haçlı Seferi ve Bizans'ın işgaliyle sonuçlandı.

13 Nisan 1204'te Constantinopolis'in başına Latin imparatoru Flandre Kontu Baudovin geldi. Haçlılar, bütün Bizans hazinesini yağmalamıştı. Ortaçağın en büyük kenti artık neredeyse yoksuldu. Bizans İmparatorluğunun geri kalanları, Haçlı önderliğinde yönetilen Latin devletleri olmuştu. Venedik, Akdeniz'i denetlemek için ada ve limanları yönetimine aldı. Haçlıların el koymadığı diğer Bizans topraklarında da bağımsız Bizans devletçikleri kuruldu. Bunlardan en güçlüsü Anadolu'da Nikaia (İznik)'daydı. Nikaia İmparatorluğu'nun güçlü yöneticisi VIII.Mikhael 1261'de Constantinopolis'i ele geçirerek Latin egemenliğine son verdi ve böylece Palaiologos dönemini başlattı. VIII.Mikhael imparatorluğa eski gücünü kazandı. Cenevizliler, Venediklilerin tekelinde bulunan ticareti ele alıp Galata'da kendi ticaret kolonilerini kurdular.

Constantinopolis'i ele geçirmek isteyen batılı devletler yeni bir Haçlı seferi yaptılar. Moğol istilasından kaçan Türkmen boyları Anadolu'da küçük beylikler kurdu. Bizans bu dönemde Balkanlarda Sırplarla, Anadolu'da da Osmanlıyla uğraşmak zorunda kaldı. 1299'da beylik kuran Osman Bey, İznik, İzmit ve Bursa'yı hızla topraklarına katarak Bursa'yı da başkent ilan etti. Daha sonra I.Murat Edirne'yi ele geçirdi. Böylece Constantinopolis dört bir yandan Osmanlı topraklarıyla kuşatılmıştı. 1444'teki Haçlı Seferi Osmanlılarca Varna'da bozguna uğratıldı. Nisan 1453'te II.Mehmet Constantinopolis'e girdi ve Bizans İmparatorluğu, Constantinopolis'in alınmasıyla, Osmanlılarca sonlandı.

Bizans sanatı; Bizans İmparatorluğu bin yılı aşkın süre hakimiyet sürdürdüğü topraklarda, çeşitli kültürlerden beslenerek gelişmiştir. Kökeni, eski Yunan ve Roma sanatına dayanan Bizans sanatıdır. Zaman içinde Anadolu'dan gelen istilacılar ve güneyden gelen haçlılarla da Mısır, İran, Suriye sanatının etkileri hakim olmuştur. Bizans sanatı görkemiyle, işçiliğiyle tam anlamıyla, doğu ve batı uygarlıklarının bileşimi niteliğindedir.

Bizans'ın başkenti Constantinopolis, ortaçağda dünyanın en büyük kentiydi. Kent gösterişli saraylar, kiliseler, hipodrom, dikilitaşlar ve surlarıyla ve en önemlisi zafer takılarıyla Bizans'ın da başlıca kültür ve sanat merkezi durumundaydı. Bizans sanatı, en önemli gelişmesini mimarlık alanında yaptı. Mimarisindeki en belirgin özellik; yapılarda dev boyutlu kubbeler kullanmasıydı. Diğer yandan duvar resimleri, mozaik, minyatür ve fildişi işçiliği gibi süsleme sanatlarında da yine Bizans çok ileriye. Sanat tarihçileri, Bizans sanatını üç döneme ayırırlar. Erken Bizans (330-726), Orta Bizans (867-1204), Son ya da Geç Bizans Dönemi (1261-1453)

Bizans Sanatı, Avrupa kültürlerinden farklı olarak hem kendisinden önceki Helenistik ve Roma kültürünü hem de imparatorluğun üç kıtaya yayılan geniş topraklarındaki halkların kültürlerini Hıristiyan inançları içinde yorumlayarak sentez yaratmış bir sanattır. Önceleri doğu komşularından Sasanilerden daha sonraları da İslamiyet'ten aldığı etkilerle oryantal takılar ve bezemeler yaratmıştır.

Sanat tarihçilerinin de sınıflandırdığı gibi; Bizans sanatı, erken dönemi Bizans imparatoru Constantinus'la 4.yüzyılda başlar. 6.yüzyılda Justinus'la en görkemli dönemini yaşar. 730-842 yılları arasında İslamiyet'in de etkisiyle İkonolazma (ikona kırma) hareketiyle birçok sanat eseri yok edilir. Dinsel resim yapımı yasaklanır, bezemeye dayalı bir üslup gelişir. 867'de başlayan orta dönem Bizans sanatı olgun dönemine geçer. Son evre olan geç Bizans dönemiyle imparatorluğun parçalanmaya başlamasıyla ekonomik çöküşü, sanatın varlığını neredeyse tamamen zayıflatır.

Bizans kuyumculuğunun doğuşu Constantinus'un doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti Constantinopolis'i geliştirmek için batıdan getirttiği sanatçı ve zengin bilge kişilerle olmuştur. İmparator Constantinus,

sanatın gelişmesi için sanatçılardan vergi almaz. 4. ve 5.yüzyıllarda Roma, İskenderiye ve Antalya en önemli sanat ve kuyumculuk merkezleridir. İmparatorun da kendini Roma İmparatoru görmesi gibi Bizans takıları da teknik ve form olarak Roma kuyumculuğunun devamı niteliğindedir.

6.yüzyılda Constantinopolis, kuyumculuğun merkezi durumuna gelmiştir. Hıristiyanlığı benimseyen ve yaymaya çalışan imparatorun etkisiyle de antik sanat etkilerinin azaldığı, yerine Hıristiyanlıkla ilgili simgelerin takıya girdiği bu dönemde kuyumcular kendine has form ve desenler geliştirmişlerdir. Bizans en zengin zamanlarını yaşadığı orta dönemde imparatorluğun geniş topraklarından elde edilen gelirler, kara ve deniz ticaretinden sağladığı vergiler ve Balkanlar ve Güney Kafkaslardaki altın madenlerinden gelen değerli metallerle en görkemli sanat eserlerini yapmıştır.

Köroğlu'nun da kitabında belirttiği gibi; "Saray için çalışıp imparator ailesi ve soylulara hizmet veren kuyumcu atölyelerinin etrafı bir kale gibi surlarla çevrili olan Büyük Saray'ın yakınında veya içinde, darphaneye bağlı olarak çalıştıklarını öğrenmekteyiz. Babadan oğla geçen bir lonca düzeni sürdüren bu atölyelerde iri ve gösterişli aristokrasi takılarının yanı sıra değerli madenler, değerli taşlar ve fildişi kabartmalarla bezenmiş tören haçları, buhurdanlıklar, kutsal kitap kapları, diptikonlar, ikona çerçeveleri gibi dini eşyalar, saray için kap kaçak, kandil ve dekoratif objeler üretilmekteydi. Bunların bir bölümü diplomatik armağanlar olarak çeşitli ülkelerin krallıklarına, papalığa ve Avrupa manastırlarına gönderilmekteydi. Ayrıca, kuyumculukla tekstilin bir bileşimi olarak altın sırmalarla zengin motifler işlenmekteydi. Renkli taşlar, inciler ve kameolarla bezenmiş tören giysileriyle 'laros' adı verilen omuz takıları da saray atölyelerinin ürünlerindendi."(Köroğlu-2000)

1204 Haçlı Seferleri sırasında Constantinopolis'in yağmalanması ve imparatorluğun çöküşü, ekonomik sıkıntılar sonucu altın ve gümüş eserlerin eritilerek tedavüle sürülmesi gibi olumsuz nedenler, Bizans kuyumculuğu hakkında bilgilerimizi sınırlamaktadır. Ayasofya, İannos Studios Kilisesi, Meryem Kilisesi vb. gibi yapılarda mozaik ve fresklerde gördüğümüz tören sahnelerinde, para ve madalyonların üzerindeki imparator ve imparatoriçe

figürlerinde görülen incili taşlar, omuz tokaları gibi gösterişli takı görsellerinden Bizans kuyumculuk sanatı hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz.

Hıristiyanlığın kabulü ve yayılmasıyla, büyük ölçüde mezarlara ölü hediyesi konması da terk edilen bir özelliktir. Bundan dolayı lahitlerden de elimize pek fazla bilgi geçmemektedir.

10.yüzyılda hiçbir kültürde görülmemeyen 'bölmeli mine' tekniği Bizans kuyumculuğunun en karakteristik özelliğidir. Bu teknik ile kompozisyon, desen yapılacak yüzeye bükülmüş ince kare teller sıralı bölmeler halinde kaynaklanır. Daha sonra emayenin hammaddesi olan renkli cam tozları bölmelere doldurularak fırınlanarak camın erimesi sağlanır ve böylece altın üzerinde, ışıltı veren renkli cam pırıltıları elde edilmiş olur. Bu teknikle yapılmış İsa ve aziz figürlerinin olduğu Bizans dini madalyonları günümüze ulaşabilmiştir. Kutsal andaçların korunması amacıyla kullanılan roliker adı verilen kutuların haç biçimli pendantlar olarak üretilmesi de orta Bizans döneminde başlar. Roliker haçların üzeri; mine, savat, oyma ya da kabartma aziz figürleriyle işlenmiştir ve Bizans'ın son dönemlerine kadar kullanılmıştır.

Bizans kuyumculuğunda kullanılan taşların bir özelliği ise doğal şekillerine fazla müdahale etmeden iyi cilalayarak kullanılmış olmalarıdır. Elmas, zümrüt, yakut, safir gibi değerli taşların yanı sıra ametist, lal taşı, lapis lazuli, turkuaz, yeşim, agat gibi yarı değerli taşlar ve inci, kehribar, fildişi gibi organik taşlarda kullanılarak takılarında çok renkli ve gösterişli etkiler yaratmışlardır.

Arap akınlarıyla çökmeye başladığı geç Bizans döneminde, imparatorluk, kuyumculuk alanında da buhrana girer. Gerçek değerli madenlerin yerini, bronzdan yapılmış basit halk takıları alır. Cam bileziklerde geç Bizans döneminde çıkmış ucuz takı ürünüdür.

Bin yılı aşkın süre hüküm süren Bizans İmparatorluğu yıkıldıktan sonra da sanatsal etkileri çok uzun yıllar farklı coğrafyalarda devam etmiştir. Balkanlar, Rusya, Avrupa ülkeleri, İslam ve Osmanlı kuyumculuğunda Bizans kuyumculuğunun devamı vardır.

Bunu en açık şekilde Köroğlu yazdığı kitabında şöyle ifade etmektedir. "Bizans imparatorluk ailesinin soyluluk ve güç simgesi olarak taşıdıkları

taçlardan günümüze iki örnek ulaşabilmiştir. Budapeşte Milli Müzesi'nde muhafaza edilmekte olan üzerine bölmeli mine tenliğiyle imparator ailesi ve aziz figürleri işlenmiş bu taçlardan biri, Macar Krallığı'nın kutsal tacıdır (Sacra Corona Rengi Hungaries). Tacın üzerindeki yazıtta imparator VII.Mikhael (1071-1078) tarafından Macar Kralı II.Geovitz'e armağan olarak gönderdiği belirtilir. Çember kısmı ve zincir sarkaçları orijinal olan tacın üst kısmındaki çapraz altın bantlar ve ortalarındaki haç, daha geç dönemde yapılmış ilavelerdir.

Budapeşte Müzesi'ndeki ikinci Bizans tacı, 'Constantinius Monamarkos Tacı' olarak adlandırılır. Üst kısımları yuvarlak, dokuz dikdörtgen panelin daire şeklinde birleştirilmesinden oluşan taç, bölmeli mine tekniğiyle işlenmiştir. İmparator XI.Constantinius Monamakhos ve ailesi Aziz Petrus ve Andereas'ın figürlerinin yanı sıra sarmaşık bordürleriyle çepeçevre bezelidir. (Köroğlu-2000)"

Heykeller, duvar mozaikleri ve paralar üzerindeki imparator, imparatoriçe ile azizlerin tasvirleri bize takı modelleri hakkında bilgi vermekte. Bizans takı buluntuları arasında en fazla küpeler yer almaktadır. Bunlar da yine form olarak Roma küpelerinin devamı niteliğindedir. Erken Bizans döneminde yaygın olarak kullanılan halkalı ve sarkaçlı küpeler de sarkaç zincir, boncuk ya da yuvaya alınmış taşlardan yapılmıştır. Şarnielle yapılmış iri halkalı küpeler, granülasyon veya burma tel halkalarla süslenmiştir.

7.ve 8.yüzyıllarda doğu etkisiyle yeniden kullanılmaya başlanan hilal küpeler, Constantinopolis kuyumcu atölyelerinde ajur tekniğiyle, kabartma motiflerle bezenerek, dış çevrelerine kürecik süsler yerleştirilerek yapılmıştır. Doğu Ana tanrıça kültlerinden aldığı etkilerle, küpelerdeki formlar, hilal biçimli olanları genç kızı, yarım ay biçimli kadını, dolunay biçimli ana kadını simgelemektedir.

Mühür yüzükler, evlilik yüzükleri, dini yüzükler ve süs yüzükleri. Bizans yüzük çeşitleridir. Mühür yüzüklerin üzerinde çoğunlukla tanrıdan yardım isteyen kısa bir cümle ve onu taşıyan kişinin monogramları kazınmıştır ve günlük hayatta sıklıkla kullanılmaktadırlar. Çok sayıda benzer örneğinin

bulunması, bu yüzüklerin atölyelerde seri olarak yapıldığının ve monogramların satın alan kişinin talebine göre kazındığının ispatıdır.

Bizans'ta, evlilik töreninde çiftlerin birbirine yüzük vermesi de bir Roma geleneğidir. Roma yüzüklerinde sıkça kullanılan 'birbirine tutan eller', Bizans'ta yerini evlenen çiftlerin portrelerine bırakmış, bazen de haç ve 'uyum' kelimesiyle yüzüğün simgesel anlamı güçlendirilmiştir. Tanrının evliliği kutsaması amacıyla; bazı nikah yüzüklerinde halka üzerine savat tekniğiyle dini konular işlenmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir nikah yüzüğünün geniş tabanının üzerinde, mineyle beş satır 'Konstantinos bu yüzüğü Helena'ya verdi' cümlesi yazılıdır.

Dindar kişilerce taşınan dini yüzüklerin tablasında, aziz figürleri ve tanrıdan bağışlanma dilekleri yazılıdır. Ayrıca bunlar, kişiyi kötülüklerden korumayı amaçlayan muska takılardı. Süs yüzüklerinde rozetler, kare, oval ya da yuvarlak formu süs taşları kullanılır. Bu yüzüklerdeki taşların tırnak sistemiyle montülenmesi ve kesik piramit formu yüksek yüzük tablaları Orta Bizans dönemi özellikleridir.

Bizanslılarca takı, kıyafetle bir bütün olarak kullanılmaktadır. Kadın ve erkek giysilerinin tamamlayıcısı olan pelerinlerin omuz üzerinde tutturulması, fibulalar ve toka broşlar sayesinde olmaktadır. Bronz ve demirden yapılan bazıları ise altın kaplanan fibulalar genellikle haç biçimlidir. Duvar resimlerinde gördüğümüz inci ve süs taşları yoğun kullanılmış omuz takılarından hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

Bizans giyiminde kullanılan bir diğer takı da kemer ve kemer tokalarıdır. Erken dönemde her türlü resmi giyside ve askerlerin de kullandığı kemer tokaları 382'de sivillere yasaklanmıştır. Döküm tekniğiyle yapılmış kemer tokalarında, dini ve mitolojik sahneler, hayvan ve hayvan mücadeleleri, geometrik bezemeler, dualar ve monogramlar kompozisyon içinde yer alan bezemelerdir.

9. AVRUPA'DA ORTA ÇAĞ

9.1. RÖNESANS

Orta ağ, sanat tarihi içinde M.Ö.4.yüzyıl ile 14.yüzyıl arasındaki dönemi kapsar. Ortaçağ sanatında estetik değerler, kilise ve soyluların dinsel dogmalarına bağlıdır. Antik Yunan'ın bin yıl boyunca biçimlendirdiği ideal güzellik, düşünce ve kültür unutulmuştur. Sanat, öteki dünyaya yönelik yapılan soyut anlayışı benimseyen dünya gerçeklerini yok etmiştir. Sanatta nedenler aranmaz, sonuçlar tartışılmaz kabul edilir durumdadır. Dine ve kadere inanılır. Pozitif düşünce unutulmuş, insan aklının yol gösterici düşünmesi engellenmiştir. Bilim artık sadece din bilimi (teoloji) olarak ilerlemektedir. O da rahiplere özgüdür. Böyle bir düşünce, toplumda hiç kuşkusuz sanatı da yönlendirmiştir. Kilise ve katedraller, şatolar ve saraylar, heykeller, resimler, vitraylar, minyatürler, madalyonlar, yüzükler, Hıristiyan dininin yani soylular ve rahiplerin propagandalarını yapan tasvirlerle doludur.

Sanatçılar, dini hikayeleri kilisenin ve soyluların belirlediği düzende resim, heykel ve kabartmalarda; anatomiye ve perspektifi de uygulamışlardır. İstanbul'da Ayasofya'da Konstantin ve Justinianus gibi mozaiklerde bunu görürüz. Binyıl süren Ortaçağ dünya görüşü ve düşüncesine ilk tepki İtalya'dan gelmiştir. Bunun sonucunda yeni düşünce ve dünya görüşü Yeniçağ sanatı adı altında doğacaktır. Bu da Rönesanstır.

Takılarda motifler gerçek derinliklerinde değildir. Kelt- Roman sanatından esinlenerek, çizgisel ve soyut anlatımla işlenmiş bezemeler hakimdir. Kelt sanatında geometrik motifler yanında birbiri içine geçen karmaşık çizgilerin oluşturduğu süsleme motifleri kullanılmıştır.

Roman Sanatı, 11.ve14.yüzyıllarda Haçlı seferleri ve reformist tarikat hareketlerinin hakim olduğu Avrupa'da doğmuştur. İsa'nın ölümüyle birlikte Decal'in gelecek olması, kıyametin kopacağı düşüncesi, Hıristiyanlar içinde yayılmaya başlayan korkulardı. Bu korkular onları, dünya nimetlerinden

kopmaya, arınmaya yöneltmiştir. Bunu izleyen yıllarda bütün Avrupa din tutkusu içinde, kiliseye büyük yardımlar yaparak kiliseyi zenginleştirmiştir. Zengin olan kilise büyük ihtişamlı katedraller yaptırırken, krallar ve soylular da büyük yapılar yaptırmaya başlamışlardır. Roman Sanatı işte bu büyük Karolenj bazilikalarının yapılmaya başlandığı dönemdir.

O dönemde halk üçe ayrılmıştı. Rahipler, soylular ve köylüler. Rahipler ve soylular büyük yapıları en ihtişamlı mimariyle yaptırırken, bir yandan da kent soylu tüccar ve zanaatkarları desteklemekteydi. Böylece feodal ilişkiler çağı geride bırakılmış, kültürel ve ekonomik gelişme çağı başlamıştı. Kentler artık düşünsel ve sanatsal anlamda hür ve tarihe damgasını vuracak eserlerle dolmaya başlamıştır. Kent kültürünün bu kadar ihtişamlı hale gelmesiyle yapılarda ve dev katedrallerde kullanılan sivri kemerler ve tonozlarla bu gelişim simgelenmesiyle, 12.yüzyılda Roman mimari stili yerini Gotik stile bırakmıştır. Tabi ki de bu gelişmeler sadece mimari ve eğitimde sınırlı kalmamıştır. Giysi ve aksesuar toplumsal kimliği ve sınıfı belirleyen birer üniforma ifadesi olmuştur. Yeni toplumsal tabakalaşmayla, meslek loncaları ve üniversiteler, kullandıkları takılarla, şapka türleriyle, eldivenleri ve atkılarıyla kendi sosyal sınıflarını simgelemişlerdir.

Ortaçağ, mimarisinde ve sanatında simgesellik hakimdir. Bunu en iyi takılarda kullandıkları sembollerde görürüz. Sembollerin temeli doğadır. İncil'de adı geçen ağaç, çiçek ve hayvanlar, düş ürünü olan ejderhalar, tek boynuzlu atlar, süs taşlarıyla bezenerek kullanılmış Ortaçağ takı simgeleridir.

Çarmıha gerilen İsa'nın kanını temsil ettiğine inanarak, kırmızı akik taşı simge olarak kullanmışlardır. İsa'nın ışığıyla aydınlanmış Hıristiyanlığı temsilen saydam zümrüt kullanılmıştır. Sarı ve yeşil taşlar renk benzemesinden dolayı, sarılık ve karaciğer hastalıklarına karşı koruma amaçlı takılmıştır.

Avrupa'da feodal yapının değişmesiyle kent kültürünün yükseldiği 13.yüzyılın ikinci yarısında, Gotik sanat Paris'i etkisi altına almıştır. Batı Avrupa'yı da etkisine alan bu yeni bakış kuyumculuğu da etkilemiştir. Eski dönemin ağır, yuvarlar ve üç boyutlu mücevherlerin yerini daha hafif ve iki boyutlu takılar almıştır. 14.yüzyılda Gotik katedrallerin sivri kemer ve

tonozlarının, cephe ve çatı süslemelerinin takı düzenlemelerinde görünmeye başlaması, mimarinin kuyumculuğa yansımalarıdır. Ancak, Güney İtalya ve Sicilya'da Bizans etkisi ve İspanya'da Kuzey Afrika (Fas) etkisi Orta Çağ'ın sonuna kadar varlığını sürdürür.

Giysi ve aksesuar modasında önemli değişikliklerin yaşandığı 13.yüzyılda; küpe ve bilezikler kullanımdan kalkar; buna karşılık hem soylu hem de burjuva kesiminde taçlar ve diademler popüler olur. Zarif çiçek kompozisyonları, gırlantlar ve boncuk dizileri bu görkemli baş süslerinin başlıca modelleridir. Üzerine mücevher ve inciler dikilmiş kumaş bantlar, kadınlar tarafından saçların bağlanmasında kullanılır ya da lülelere sarılarak farklı saç düzenlemeleri yaratılır.

“Boyuna çoğunlukla sade halka broşlar takılır. Eski dönemin ağır altın gerdanlıkların yerini, ucuna hafif pendantif takılmış ince zincirler, kordonlar ya da kurdeleler alır. Pendantifler, çoğu kez onu taşıyanı kötülüklerden koruma amaçlı haçlar veya içine kutsal objelerin konulduğu kutucuklar biçimindedir. Ayrıca simgesel anlamları olan yakut, safir tek taşlar da pendant olarak kullanılır. Kameo pendant ve broşlar, bütün Orta Çağ boyunca önemini korur ve verilen yüksek değer nedeniyle birçok kez montürlerinden sökülüp modaya uygun yeni törensel mücevherler yapımında defalarca kullanılır. Broşların çoğuna gizli anlamaları olan monogramlar, dualar, bazen de ‘abrakadabra, ananizapta’ gibi büyü kelimeleri işlenmiştir. (Scarbrick, Ogden-1986).”

14.yüzyıl mücevher yapımında bir dönüm noktasıdır. Başlangıçta safir ve yakuta sekiz yüzeyle yapılan basit fasetlemeler elmas kesimlerine de uygulanmıştır. Bu yüzyılda metaller, taşı tutan montür olarak kullanılmış böylelikle metal ikinci plana atılmıştır. Taşın renk ve parlaklığını arttıracak çözümler aranmıştır. Daha canlı görülmesi için zemin boyamaları, foya kullanılması, taşı tırnaklara montürleme hep Orta Çağ'ın renkli taşlara olan yoğun ilgisinden dolayı bulunmuş çözümlerdir.

“13.yüzyıldan itibaren takı bezemelerinde kelebek, papağan, fil, deve gibi egzotik ve eğlendirici figürlerin kullanımı moda oldu. 14.yüzyılda halka broşların dikdörtgen kalp gibi değişik formları yaygınlaştı. Özellikle kalp

broşlar ve yüzükler aşıkların birbirlerine verdikleri bağlılık armağanlarıydı. Bunlar üzerindeki sevgi ve sadakat cümleleri, çoğunlukla 'kalbim senin', 'tüm kalbim senin', 'hiç ayrılmamak dileğiyle' gibi klişe ibarelerdi ve kuyumcular tarafından hazırlanmışlardı; ama bazen müşterinin istediği bir cümle de takının arkasına ya da yüzük halkasının içine savat veya siyah mineyle işlenmekteydi. (Tait-1986)”

“1380’lerde hem kadın hem de erkek kıyafetlerinde, boynu gevşekçe sarıp başı çerçeveleyen yüksek yakaların moda olması, ağır altın ve gümüş zincirlerle inci ve değerli taşlarla bezenmiş kordonların yeniden canlanmasını sağladı. Bu görkemli boyun süsleri ve 1390’larda bileziklerin kullanımı başlaması aristokratik bir nostaljinin yansımasıydı. Düğümleri altın, gümüş ve inciden yapılan altın ve gümüş pulla ve incilerle bezenen pahalı elbiseler, Orta Çağ sonlarında görkemli mücevherlerin ışıltısını tamamlıyordu. 15.yüzyıl başlarında mücevherlerde tek taşların ya da bir araya getirilmiş iri taş ve incilerin kullanımı moda oldu. Metalin sadece çerçeve olduğu bu yeni tasarımlar, süs taşı işlemeciliğinde faset kesim tekniğinin yarattığı modellerdi. Tek taş için ideal zemin, mineli bir çiçeğin ortasıydı. Burgondy düklerinin beyaz gül adı verilen mücevherleri, bu tipin güzel örnekleridir. Yan yana getirilmiş taşlarla yapılmış takıların en ünlülerinden Burgondy düklerine ait olan iri bir elmas, balans yakutları ve dört iri inciden oluşmuş, üç kardeşler broşudur. (Scarbrick, Ogden-1989)”

10. YENİ ÇAĞ

1453'te Constantinopolis'in Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılması ile Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçiş olmuştur. Böylelikle Türkler, önemli kara ve deniz ticaret yollarının kontrollerini ele geçirmiş ve Avrupa'da bir çok kültürel, ekonomik ve sosyolojik değişiklik meydana gelmesine neden olmuşlardır. Akdeniz ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya uzanan önemli kara ticaret yolları sayesinde kültürel, ekonomik, dinsel gelişim ve değişimler hızla yaşanmaya başlanmış bir çağ kapanırken yeni bir çağ açılmıştır.

1453'ten sonra başlayan yer değiştirme; Avrupalıların keşif için okyanus ötesine açılmaları, Christophe Colomp'un Amerika kıtasını keşfetmesi, Vasco da Gama'nın ve Ferrdinand Macellan'ın Doğu Asya'ya giden rotalar bulmalarıyla sonuçlanmıştır.

Yeni yerler, yeni rotalar; yeni ticaret yolları demektir. Tabii bu durum her zaman iyi sonuçlara sebebiyet vermemiştir. İspanyollar, Meksika ve Peru'ya girerek Astek ve İnka uygarlıklarını yağmalamış ve yok olmalarına neden olmuştur. İspanyollar, bu yerli halkı altın madenlerinde köle gibi kullanarak yeni bir sömürge oluşturmuşlardır. El koydukları işlenmiş altınlar yanında, çıkartılan madenleri deniz yoluyla İspanya'ya aktarmışlardır. Bu zenginlik karşısında İspanya 16.yüzyılda büyük bir imparatorluk kurmuştur.

İspanya'nın gümüş paraları piyasaya girmesi bütün Avrupa'yı, Doğu Akdeniz ve Çin'i de etkilemiştir. Bu ekonomik sıkıntı ve umutsuzluk hali Avrupa'da sert dinsel ve siyasal çatışmaların da baş göstermesine neden olmuştur. Katolik kilisesiyle papalığa yöneltilen eleştiriler, reform hareketini başlattı. 1500-1648 yılları arası devam eden çatışmalar, kanlı kıyımlar ve savaşlarla sürdü ve Avrupa'nın monarşiler tarafından yönetilen merkezi devletlere bölüşülmesiyle son buldu.

İtalya'da 1358'lerde; prensler, düşünür, bilim adamları ve en önemlisi sanatçılar tarafından başlatılan yeni bir sanat ve edebiyat akımı doğdu; Rönesans. Rönesans'ta eski çağın bilimsel, sanatsal değerlerinden yola çıkarak yeniden yaratma ve yaşatma arzusu vardı. Taklit değildi. Avrupa

köklerini aldığı Antik Yunan-Roma kültürünü; ruhsal, sanatsal, bilimsel açıdan yeniden ele aldı bu dönemde.

Her dönemde olduğu gibi, Rönesans'ta da toplumsal ve kültürel değişimi en iyi kuyumculuk sanatı yansıtmıştır. Mimari ve resim gibi güzel sanat dalları içine kuyumculukta artık kesin giriş yapmıştır.

İrepoğlu, 2000 yılında yazdığı tezinde kuyumculuğun o dönemde, resmin içinde nasıl konu olduğunu şöyle anlatmıştır. “ Kuzey Avrupalı ressam Petrus Cristus'un yapıtı olan 1449 tarihli 'Aziz Eligius'un Atölyesi' adlı tabloda, kuyumcuların koruyucusu olan Aziz Eligius'un genç bir çift için yüzük tartması gösterilmektedir. Tablo kuyumculuğu meslek olarak yüceltirken arka planda sergilenen takılar ve araç gereç 15.yüzyıl kuyumcu atölyesi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Alessandro Fei'nin 'Kuyumcu Atölyesi' tablosunda, 16.yüzyıl İtalya'sının en önemli sanat merkezlerinden Floransa'da, Dük Francesco de Medicini için en seçkin kuyumculuk işlerinin üretilmesi gerçekçi bir biçimde izlenir. Ön planda çalışmaları son işlemleri yapan insanlar durmakta, biri elinde Medicini Dükalığı'nın tacını tutmaktadır. Geri planda altın işleyenler ve tamamlanıp sergilenen eserler görünür. Arkadaki kapıdan atölyeye, tüm bu ürünleri ismarlayan mesen gelir.” (İrepoğlu-2000)

Rönesans kuyumcuları, artık diğer seçkin sanatçılar gibi saygı ve itibar görüyordu. Krallar ve soyluların desteğiyle kuyumcular; işçiliklerini, teknik ve estetik açıdan oldukça geliştirme imkanı bulmuşlardı. İtalya'da 16.yüzyılda bu sayede ünlenen bir isimde; Benvenuto Celini idi. O dönemin en tanınmış mücevher tasarımcısıydı. Kuyumculukta ilk kez kalite anlayışının benimsendiğini, Celini'nin kraliyet hazinesindeki takıların kataloğunu hazırlamasından anlarız. Çizimler, yapım teknikleri büyük bir ustalık ve özveriyle derlenmiştir. Tasarım anlayışı öyle benimsenmiş ve değer kazanmıştır ki; İngiltere'de Todor hanedanı, Hans Holbein'e (1532-1543) şapka rozetleri, yüzükler, mineli altın kapaklar, zincirler tasarımları çizdirmiş ve ürettirmiştir. Bu dönemin bir diğer önemli ismi de eşsiz çizimleri olan Albert Dürer'dir. Dürer'in Kral Şarlman'a çizdiği imparatorluk tacı en meşhur

olanıdır. Rönesans kuyumcu ve mücevher tasarımcısı Domenice Ghirgandi de zarif çiçek tasarımlarıyla ünlenmiş bir isimdir.

Orta Çağ'ın bağınaz görüşü geride kalmıştı. Rönesans Antik kültürden aldığı etkilerle; insan, beden ve düşünce olarak yüceltilmiş olduğunu, görsel kaynaklardan, portrelerden, minyatür ve madalyonlardaki resimlerden ve heykellerden inceleyerek giyim ve takılarından anlıyoruz. Kadın vücudunu kapatan Orta Çağ stili giysileri yerini, bu dönemde güzelliğin sergilenmesi düşüncesiyle derin yaka dekoltelere, kol ve bacakların rahat hareketi için bol kol ve bol etekli giysilere yönelmiştir. Orta Çağ'da saç kapatmak için kullanılan saç başlıkları ve saç modelleri perukaları, bu çağda kullanımına son verilmiştir. Saç ortadan ikiye ayrılmış, buklelerle hareket kazandırılmış, topuzlar yapıp broşla süslenmiştir. Sarkaçlı ince küpeler, kolyeler, zincir ya da kordona takılarak kullanılan pendantlar artık vazgeçilmez takılar olmuştur.

Kuyumculuk alanında karakter kazanan tanınmış tasarımcı ve kuyumcuların işleri projelendirilmiştir. Bunlar arasında yer alan isimler; Virgil Solis, Erasmus Honiçk, Peter Flötner'dir. Bu sanatçılar kuyumculuk kimliğini kazanmış ve bunu sergilemişlerdir. Bunun için ilk katalog çalışmaları yapılmıştır. Numaralandırılarak basılan kataloglar, çoğaltılarak bütün Avrupa'ya yayılması sağlanmıştır. Bunu yapmaları büyük olasılıkla kuyumculuğa genel bir standartlaşma getirmek istemelerinden kaynaklanmaktaydı. Ancak Avrupa'yla birlikte birçok ulusta da karakterler yerine oturmaya başlamıştı. Venedik zarif figürleri, Macaristan telkari tekniği ve mine tekniği, Güney Almanya altın zincir üretimi gibi alanlarda farklı bir çizgi geliştirmişlerdi. Bununla birlikte birçok gezgin kuyumcu ustasının da gelişen ticaret yolları vasıtasıyla birçok ülkeyi gezmesi ve bulduğu yeni krallıklara kuyumculuk işleri yapması da kuyumculuğu evrensel hale getirmiştir.

Yunan ve Roma sanatındaki antik etkiyi devam ettiren Rönesans kuyumculuğunda ve mücevherlerinde ilk çağın yansımaları görülmüştür. Romalıların süs taşı işleme tekniği ve kameolara Orta Çağ'da gösterilen değer, Rönesans'ta da devam etmiştir. Rönesans'ta antik sanat tutkusu da yaşanmaya başlamıştı. Kardinal Francesco Gonzaga'nın topladığı beş yüz

antik kameonun 15.yüzyılda Lorenzo de Medici ve İsabella d'Este'nin satın alması ve koleksiyonlarına koymaları antik sanat tutkusuna bir örnektir.

“En dramatik takılar ‘Memento Mori’ diye adlandırılan; çapraz kemikler, kafatasları veya tabut içinde iskeletlerden oluşmuş yüzük ve pendantlardır. 16.-17.yüzyıllar boyunca kullanılan bu mücevherler, yaşamın geçiciliğini, Tanrı'ya yargı günü hesap verileceğini hatırlatıyor, kişiyi erdemli bir yaşama yönlendirmeyi amaçlıyordu.” (Phillips-2000)

Benvenuto Celini (1502-1572), kadın ve erkeklerin şapkalarına tasarladığı zarif rozet tasarımlarıyla, İtalya stilini Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde tanıtmış 16.yüzyıl ünlü mücevher tasarımcısıdır. Celini'nin o dönemde yaptığı takılar, Rönesans'ın klasik takıları formundaydı. Fransızların kabartılmış saçlarından uzanan sarkaçlı, tüylü sorguçları, mine ve taşla bezeli olarak yapmıştır. Ayrıca kameo taşlı pendantlar giysilerin tamamlayıcısı olarak erkek giysi ve takılarında gösterişle sunulmuştur.

16.yüzyıldan 17.yüzyıl başına kadar geçen sürede, İngiltere Sarayı'nın lükse düşkünlüğü, mücevherlerinin görüntüsünü de etkilemiştir. Nicholas Hillard İngiltere'nin İspanya'yla yaptığı deniz savaşında, İngiltere'ye galibiyet kazandıran Amiral Drake ve donanmasını konu aldığı kameo portleri ve mine minyatür çalışmaları yaptığı en iyi örneklerden biridir. Usta bir kuyumculuk, taş işlemeciliği, kameo boyamacılığı, minyatür boyamacılığı ve mine çalışmalarını özenle yapmıştır. Takının sadece ön yüzü değil, arka yüzünü de aynı özenle titizlikle işlemiştir.

11. BAROK

Portekizce 'Barucca' sözünden gelen ve bir kuyumculuk terimi olan Barok sözcüğü, Portekizcede, garip biçimli, eğri büğrü (amorf) incilere verilen, küçültücü Rönesans ilkelerine karşı çıkan, kişilerce konulmuştur. 17.yüzyıl Avrupa'sında doğan bu sanat akımı, Rönesans üslubuna tamamen karşıttır. Sanat tarihçileri; resim, heykel, mimarlık dışında diğer sanat dallarında da tamamen Rönesans'tan farklı dünya görüşüyle, yeni bir üslup yaratılmış olduğunu söylemektedirler.

İki yüz elli yıllık Rönesans sanatına karşı tepki olarak doğan Maniyerizm, 16.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Michelangelo Bounarotti temsilcisidir. Rönesans'ın her şeyi sınırlayan geometrik formlarına karşın bu akımda, her şey birbirine karışmıştır ve devinim içindedir. Olayların net olarak anlaşılması ilk bakışta zordur. Bu da sanatçının fırçasından kaynaklıdır. İnce uzun figürler ve bakışı sonsuza çeken mekan derinlikleri, diagonal hatlar, ustaca işlenmiştir. Bu etkileriyle maniyerizm barok sanatının oluşumunda etkili olmuştur. Floransalı kuyumcu ve heykel ustası Benvenuto Cellini'de maniyerist üslubun öncülerinden biridir.

"Avrupa'da reform ve karşı reform akımlarının yarattığı duygusal patlamaların şiddeti 1648'den sonra yatıştı. Kilise ve devletin ileri gelenleri insanların teolojiye ya da herhangi bir gerçeğe inandırmaktan vazgeçtiler." (Mc Nail-2002) 17.yüzyıl sonlarına doğru gelişen bu toplumsal yapı düşüncesiyle, sanatçılar çalışmalarını ve tecrübelerini bir sonraki kuşaklara aktarma imkanı bulmuştu. Kuyumculukta da profesyonelleşme tutkusu hakimdi. Elmas ve diğer süs taşları uzman sanatçılarca fasetlemiş ve cilalanmış, profesyonel kuyumcu atölyelerinde emekle işlenerek montürlenmiştir. O döneme kadar; resim, heykel ve mimariyle paralel gelişen kuyumculuk 17.yüzyılda son buldu. Mücevherler artık, dini ve politik kavramların ya da meslek gruplarının birer simgesi olarak yapılmamaya başladı. Bu dönemden sonra kuyumculuk; bireyselleşen insanın kendini ifade etme şekli haline geldi. 1660'larda İngiliz Doğu Hindistan şirketinin Portekiz

Musevilerine elmas ve süs taşları için serbest ticaret izni vermesinden sonra, Avrupa'da elmas kullanımı oldukça arttı. Bununla birlikte elmasta tabla kesimlerinin yerini, çok fasetli yüzeyleri olan 'roze' (gül) kesimli elmaslar aldı. Böylece elmaslar en parlak görünümüne ulaştı. Altın montürlerde, elmasın berraklığında yarattığı sarı yansımaları engellemek için, taş yuvalarına gümüş folyo kaplaması yapılarak taşların daha parlak ışık saçmaları da bu dönemde sağlandı.

Takının kültürünü anlamak için; duvarlardaki hiyeroglifler, çanak çömlekteki figürler, mozaikler dışında resimler ve portre çalışmaları da takı tarihçileri için yardımcı olan en önemli kaynaklardır. 1592 yılında Sör George Speke'nin eşi Leydi Philipa ile birlikte resmedildikleri portreleri 16.yüzyıl sonu takıları ve kullanım şekilleri hakkında bize bilgi verir. Baştaki altın diadem, incilerle bezenmiştir. Boyunda üç sıra inci gerdanlık bulunmaktadır. İki zincir bileziğin ortasındaki dikdörtgen parça, bezeme süslüdür. Sağ elde bulunan dua kitabı da altın kapaklıdır.

15. ,16. ve 17.yüzyıl mücevherlerinde sarayın yarattığı moda, oldukça şaşalıydı. Bitki ve çiçekler, kameolara özenle işleniyordu. Takılar zengin burjuva sınıfı tarafından da takip ediliyor ve kullanılıyordu. Londra'da St. Paul Katedrali civarındaki Chaseside'de bir evin altından çıkarılan define, bu konu hakkındaki varsayımlarımızı doğrular niteliktedir. Farklı değerlerde mücevherler, özenli işçilikle yapılmıştır. Araştırmacılar, definenin bir kuyumcu dükkanına ait olduğunu ve o dönem sivil savaştan yağmalanmaması amacıyla gömüldüğünü söylemektedir.

Günümüze ulaşabilen mücevherlerden ve kitaplardan, bu yıllarda bitkiler ve çiçeklere ilginin yoğun olduğunu görmekteyiz. 1926'da Balthasar Lemersier, 'Bezelye' , 'Bouquets d'Orfeurerie' adı verdiği bir teknik geliştirmiştir. Tasarıma doğal bir görünüm kazandırmak amaçlı, yukarı doğru bükülmüş yapraklar, taç yaprakları şeklinde kıvrılmış taş yuvalarıyla tasarıma farklı bir görsellik kazandırmıştır. "1650'de Johann Paul Hauer doğaya daha uygun bir stil geliştirip akantus yapraklarını ön plana çıkarttı." (Scarlsbrick, Ogden- 1989)

Brezilya'da 18.yüzyılda yeni elmas madenlerinin keşfiyle Avrupa'ya çok fazla elmasın gelmesiyle, elmasla ağır işçilikli mücevher yapımı oldukça artmıştır. Roze kesimlerin ve cila tekniklerinin gelişmesi de buna eklenince en görkemli takılar Avrupa sarayı kraliyet ailelerinin vazgeçilmez simgeleri olmuştur. 1761 yılında İskoç ressam Allan Ramsay tarafından çizilen boy portresinde, İngiltere Kraliçesi Charlotte, giysi ve takılarıyla ihtişamlı bir şekilde resmedilmiştir. Elmaslara olan düşkünlüğü resmedilirken de vurgulanmıştır. Resimde kraliçe saçına elmaslı bir broş, boynuna yirmi altı iri elmastan oluşmuş bir gerdanlık kolye takmıştır. Omuzları ve kolları inci dizilerle süslenmiştir. "En etkileyici takı yaka kolyesinden göbeğe kadar üçgen bir kurguyla uzanan elmaslı korsaj takısıdır. Northumberland düşesi günlüğünde 'Bu takının şaheser işçiliğinden ve 60.000 sterlin' olan değerinden bahsetmektedir." (Phillips-2000)

17. ve 18.yüzyıllarda elmas mücevherlerinin ihtişamı, yüksek değerlerle satılmalarına da neden oldu. Bu durumda daha alt gelire sahip kişilerce alınamamasından dolayı imitasyon pırlanta ve değerli taşların üretimine başlandı. Zaten bilinen bütün taşların taklitleri Roma döneminden bu yana yapılabiliyordu. Orta Çağdan itibaren Venedik imitasyon taş üretiminde önde gelen yerlerden biriydi. Bunu daha sonra Paris izledi. James ve William Tassie'nin kalıba basma yöntemiyle geliştirdikleri cam baskılarda kameoların ucuz birer taklidi olmuştur.

12. 18.YÜZYIL KUYUMCULUK

12.1. NEOKLASİZM

18.yüzyıl Avrupa'sında, Sanayi Devrimi'nin başladığı İngiltere ve politik devrimci hareketlerin yükseldiği Fransa'da liberalizm gelişti. Buna karşın Almanya'da kültür idealizmi egemendi. Avrupa siyasi, sosyal hareketler ve sanat açısından yeniden yapılanmaya ve yeni arayışlara girdiği bir dönemi yaşıyordu. Bu etkiler kendini, tarihsel süreçlerde üretilmiş sanat ürünlerinin sınırsızca taklidini içeriyordu. Hümanizm ruhu ve aydınlanma düşüncesiyle ayaklanan Fransız burjuvazisinin mutlakiyet yönetimi ve kiliseye karşı başlattıkları eleştiriler zayıf halk kitleleri tarafından da benimsenerek kısa sürede Fransa'da ses getirdi. 'Büyük Terör' denilen ayaklanmada soyluların malikaneleri yağmalandı. İnsan Hakları Beyannamesi'nin yayımlanması ve kralın yetkilerinin kaldırılması bu dönemde gerçekleşti. Fransa topraklarını işgale gelen Avusturya ve Prusya iç karışıklıktan da faydalanarak hükümeti yendi. Kilise topraklarına el konuldu ve yönetim yetkileri elinden alındı. Cumhuriyetçi akım, Avrupa'da büyük zaferlerle devrimci fikirlerini yaymaya başlamıştı. 1794'te başlayan karşı devrim 1795'te Napeleon Bonoparte'ın I.Konsül seçilmesiyle çok geçmeden dünyanın her yerinde monarşinin yıkılmasına ve cumhuriyet rejimlerinin kurulmasına esin kaynağı oldu. Avrupa'nın moda merkezi olan Fransız Sarayı da, Fransız Devrimiyle birlikte görkemli lüksüde son buldu. 1790'lar boyunca eski rejime duyulan nefret, Fransa'da kuyumculuğun tamamen durmasına sebep oldu. Paris kuyumcular loncası dağıldı ve çoğu başka ülkeye göç etmek zorunda kaldı. 1789-1795 yılları arasında Paris'te tek bir mücevher yapılmadı.

Devrimin yarattığı bunalımlı yıllardan sonra başlayan refah ve iyimserlik dönemi Neoklasizmle birleşip yarattığı, kadın giysileri Grek tarzıydı. Klasik Yunan'dan esinlenilmiş bir stil hakimdi. 1804'te gösteriş düşkün ve değerli taşları seven Napoleon'un resmi olarak imparator ilan edilmesiyle,

birçok ünlü kuyumcu, sığındıkları ülkelerden Fransa'ya geri dönüp atölyeler açtılar. Takı, Grek modellerini andıran tarzda ve Barok üslubunu yeniden yorumlayarak yapılmıştır. "Napoleon örgütçü karakterini kuyumculuk alanında da gösterip, sağır ve dilsiz çocukların altın işlemeciliği ve taş kesimciliği konusunda eğitim gördüğü bir okul kurdu." (Türe ALTAN-2011)

"19.yüzyıl başlarında Fransa, İspanya, İtalya, Prusya ve Rusya'da çelik kesim parçaların üretimine başlandı. Çok karmaşık ve lüks ziynetlere dönüştürülen çelik kesim takıların bazıları değerli taşlarla süslendi ve hatta gümüş imitasyonları bile yapıldı. 1800'lerin başlarında Prusya Kraliyet Dökümhanesi'nde, Simeon Pierre Devaranne, Moritz Geiss ve Karl Friedrich Schinkel gibi büyük sanatçıların siyah bir danteli andıran muhteşem tasarımları, fosforla saflaştırılmış en iyi kalite demir ve çok ince döküm kumu kullanılarak başarıyla üretildi." (Phillips-2002)

12.2. ROMANTİZM

Avrupa'da başlayan aydınlanma hareketi, 18.yüzyıl sonlarında iki büyük devrim yarattı. İki siyasi sonucu; dünyada monarşinin yıkılmasına, aristokrasinin zayıflaması ve burjuva sınıfının demokrasilerle yükselmesine öncülük eden Fransız Devrimi, ikincisi ise; sanayileşme ve aydınlanmanın yol açtığı İngiltere'de gelişmeye başlayan, Sanayi Devrimidir. 18.yüzyıla kadar rüzgar ve akarsular enerji kaynağı olarak kullanılırken, bundan sonra, buhar gücüyle çalışan makineler kullanılmaya başlandı. Kısa sürede geliştirilen buhar gücüyle elektrik üreten makinelerin kullanılmasıyla da seri üretime geçiş kolaylıkla başladı.

18.yüzyılda sanayi devriminin getirdiği olumlu sonuçların yanı sıra olumsuz toplumsal sorunlarda patlak vermeye başladı. Fabrikalar ve onlara hammadde sağlayan kömür ve maden ocakları için, işçi sınıfına ihtiyaç doğdu. Kırsal kesimden göç eden köylüler, yoksulluk ve kötü şartlarda çalışmaya başladı. Aynı zamanda fabrikaların yarattığı kötü hava koşulları da bir takım toplumsal sorunlar doğurdu. İnsanoğlu, devamı bulunduğumuz

yüzyıla kadar uzanacak bir ilke imza atmıştır. Bu doğadan kopmaya başlayıştır.

19.yüzyılın ilk sanat akımı olan Romantizm tüm bunlara tepki olarak çıkmıştır. Rousseau ve Kant'ın sanatsal konuşmalarından anlaşılan, klasizmin kuralcılığına karşı çıkışlarıdır. Sanatçı hem kendisiyle hem de özlemine duyduğu doğa karşısında sanatını icra etmektedir. Ancak o dönemde eserlerini alacak kitlenin sanatsal kültürü olmayan burjuva sınıfından oluşması da maddi ve manevi açıdan sanatçıda buhran yaratır.

Sanayi Devrimi kuyumculuk için olağanüstü ilerlemenin kaydedildiği dönemdir. Büyük pres makineleri, torna tezgahları, yüksek devirli cila makineleri ve taş kesme makineleri seri üretim için bu teknoloji iyi bir imkan sağlamıştı. Artık tasarımlar ve modeller daha hızlı üretilmeye ve Pazar payına katılmaya başlamıştı. 1851'de Londra'da düzenlenen Büyük Sanayi Sergisi'yle birçok ülkenin endüstri ürünleri tanıtılmış oldu. Burada sergilenen ürünler arasında birçok ülkeden gelen, etnik takılar, ünlü mücevher firmaları ve özel kreasyonların tanıtımı yapılmıştır. Bu birbirinden farklı tasarımların bir araya gelmesi, hem tasarım hem pazarlama açısından kuyumculuk sektörüne yeni ufuklar açmıştır. Londra'daki bu sanayi sergisinde, yeni stil arayışları başlamıştır. Fransız kuyumcu Feramont Mevrice ve İngiliz tasarımcı A.W.N. Pugin'in mücevherlerinde, tarihsel stilin en güçlü kaynağı Rönesans ve Orta Çağ olduğu görülmektedir. Romantizm, 19.yüzyılın sonlarında Art Nouveau'nun yükselişiyle son bulmuştur.

19.yüzyıla gelene kadar geçen sürede yaşanan siyasi, politik ve kültürel değişimler toplumların yapısını da zaman içinde değiştirerek şekillendirdi. Savaşlar ve ardından gelen ekonomik buhranlı dönemler, sanayi devrimi, yeni yerler arayışı gibi, tüm bu çalkantılı dönemlerde toplumda sanatçıların bu duygusuzlaşmaya karşı gösterdikleri tepkiler, hep bir kültürel gelişimde basamak oluşturdu. Sanat ve bilim gelişmeye devam etti. Üniversiteler kuruldu, yeni bilim dalları ortaya çıktı. Bunlardan biri de, bu dönemde bir bilim dalı olarak kabul gören arkeoloji idi. Eski yazıların çözümlenmesi, kazı raporlarının tutulması ve buluntuların arşivlenmesi, ilk çağ sanatına karşı büyük bir ilginin doğmasını sağladı. 1848 yılında Sir Henry

Layart'ın Mezopotamya, Ninova kentinden çıkarttığı kazı buluntularının British Museum' getirmesi ile İngiliz mücevher tasarımlarında da etki yarattı. Hunt&Roskell, Gerard&Co gibi Londra'nın önde gelen mücevher firmaları koleksiyonlarında Asur tarzı ve Mısır stili takılara yer vermişlerdir. Londra, Hyde Park'ta 1851 yılında büyük bir fuar düzenlenmiştir. Fuarda makineler, endüstri ürünleri ve otuz dört ülkenin sanat eserleri sergiye çıkmıştır. Bu fuarda bir ilk olarak, Osmanlı mücevherleri de görücüye çıkmıştır.

19.yüzyılda Kraliçe Victoria döneminde, eşlerini kaybeden kadınlar, bir yıl boyunca üzüntü ve duygusallığı yansıtan siyah yas giysileri ve buna uyumlu kullanılan siyah doğal taşlar ve Berlin demirinden yapılmış takılar kullanmışlardır. Bu matem takıları, o dönemde İngiltere'de, ulusal yas zamanlarında da kullanılmıştır. "İngiltere'de Yorkshire/Whitby'de bulunan siyah kehribar(jet) yatakları çevresinde yas mücevherleri modasıyla birlikte 1200-1500 kişiye iş imkanı sağlayan bir takı sektörü gelişti. Bir tasarım okulunun da kurulduğu Whitby'de üretilen siyah boncuklar düz ya da fasetli yapılıyor, iri parçaları asma, eğreti otu ve zambak gibi natüralist motifler işleniyordu. Bu büyük çapta, endüstriyel üretimin büyük bir bölümü İngiliz kolonilerine ve Avrupa'ya ihraç edilmekteydi. Yas takıları modası 'Fransız Jeti' adı verilen siyah cam takılarında yaygınlaşması ve Avrupa'nın birçok yerinde yapılmasını teşvik etti." (Phillips-2000) 19.yüzyıl sonlarında Victoria dönemi takılarının ağır anlamına karşılık biraz eğlence getirmek amaçlı, esprili takılar yapılmaya başlandı. "1867'de Paris'te düzenlenen sergide minyatür biblo saç süsleri ve takıların elektrikle çalışan hareketli örnekleri sergilendi. Karmaşık malzemeler olan ve çok özenli işçilikle yapılan bu oyuncak takılarda kanat çırpan kuş ve kelebekler, trampet çalan tavşanlar, göz boşluklarına yanıp sönen ışıklar yerleştirilmiş komik kafatasları gibi ilginç çeşitlemeler yaratılmıştır." (Türe ALTAN-2011)

13. 20.YÜZYIL KUYUMCULUĞU

Avrupa'nın 19.yüzyıldaki sömürgeci politikası ve devlet tarafında desteklenen arkeologlar, dünyanın dört bir yanına gidip zengin olma hayaliyle değerli maden ve değerli taşlar keşfine çıkmışlardı. Kuzey Amerika, Urallar ve Sibiry keşifler için el değmemiş topraklardı. Sibiry'da 'demontoit garnet', Urallar'da 'aleksandrit' gibi değerli süs taşları 1860'larda henüz bilinmiyordu. Güneybatı Afrika'da bulunan kaplan gözü süs taşı yatakları bu aramalarda keşfedildi. Avustralya Queensland'da, Lightning Nehri yakınlarından siyah opaller çıkarıldı. Ama en önemli maden yatağı; Afrika'da, Boer Cumhuriyeti'nin bulunduğu, Cape'de keşfedilen, elmas yataklarıydı. De Beers'in bu yatakları, Avrupa piyasasına sürmesiyle, kuyumculuk ve süs taşı işlemeciliği önemli bir gelişim gösterdi. 19.yüzyıl sonlarına kadar tabla ve gül kesim yapılan elmasa, bundan sonra pırlanta kesim yapılmaya başlandı. Bu kesim taşta çok fazla parçanın israf olmasına neden olsa da taşın içindeki ışığını mükemmel yansıtıyordu ve böylece taşın değerini de arttırıyordu. Amerika'da; California, Alaska, Güney Afrika ve Avustralya'da büyük altın madenlerinin de bulunmasıyla hammadde bolluğu da eklenince takı tarihi gelişimini yaşamaya başladı. Kuyumcular, artık yeni takılar yapmak için, eskileri eritmek ve eski taşları günün modasına uyarlamak için yeniden şekillendirmek zorunda kalmıyordu. 20.yüzyıl kuyumculuğu artık yeni bir döneme girmişti ve bu nedenlerden dolayı da o dönemde yapılan birçok mücevher günümüze ulaşabilmiştir.

Kraliçe Victoria döneminin bittiği yıllar, 20.yüzyıl başlarına geliyordu. Bu yüzyılda beş kıtaya yayılmış geniş topraklara ve dünya siyasetine hakim Büyük Britanya'da VII.Edward ve eşi Kraliçe Aleksandra dünya modasını yönetiyordu. Bu döneme 'Bella Epoque' adı verilmişti. Mücevher tasarımlarının teması, dünya olayları ve kültürleri yansıtır biçimdeydi. Renk kullanımı daha yumuşaktır. Önemli olarak bu dönemde, kuyumculuk tasarım konusunda ikiye ayrılmıştır. İlki saraya özgü, elmas ve pırlanta döşemeli mücevherler; ikincisi ise Napoleon döneminin Neo Klasik çizgisinden ilham

alan daha sade formlarda yapılmış takılardır. Bu dönemde Parisli mücevherci Cartier, Van Cleef&Arpels, Boucheron gibi ünlü firmaların yenilikçi tasarımları göz kamaştırıyordu.

13.1. ART&CRAFTS

Sanat hareketleri ve düşünsel akımlar, 1890'larda kuyumculukta takı tasarımlarını da etkilemiştir. 1851' deki Londra Büyük Sanayi Sergisi'nden sonra William Morris'in önderliğindeki bir grup sanatçı, seri üretime karşı ürünlerdeki ve mimarideki duygusuzlaşmaya ve yozlaşmaya karşı çıkmak amaçlı Arts&Crafts, Sanatlar ve El Sanatları anlamına gelen bu hareketi başlatmışlardır. Victoria döneminin ucuz ve kötü seri üretimine tepki göstererek geçmişteki el sanatlarına dönmeyi amaçlamışlardır. El sanatlarının yeniden canlanması, malzemeye sadık kalmak, tasarımın işleve uygun olması gibi ilkeler doğrultusunda hareket eden akım, sanat ve endüstriyi doğru biçimde birleştirmek istemişlerdir. Sanat ve zanaat birlikteliğinde mükemmellik ve Japon resminin çizgilerindeki kıvrımları sentezleyerek yeni bir yorum geliştirmişlerdir. 1888 yılında Arts&Crafts Sergi Derneği'nin kurulmasıyla ve William Morris'in estetikçi anlayışıyla gelişen bu hareket, bütün Avrupa ve Kuzey Amerika'yı etkilemiştir. Arts&Crafts hareketinin öncü olduğu atölyelerde, tasarım ve imalatta kadınlar ilk kez bu dönemde çalışmaya başlamıştır. Atölyelerde değerli taş ve madenler yerine; sade fakat güçlü tasarımlar yapılmıştır. Açılan el sanatı okullarıyla da bu akım desteklenmiştir.

Dirlam'ın söylediğine göre; "Tiffany mücevherleri Arizona turkuazları, Montana safirleri, turmalin demantoid garnet, opal, lapis lazuli, peridot ve tatlı su incileri gibi, çoğu Amerika orijinli taşlarla yanardöner Favrite camlarını maddi değerlerini ikinci plana atıp, renk armonisinin esas olduğu tasarımlarda birleştirdi. Bu çalışmalar yeni sanatın organik motifleri, Bizans ve Doğu etkileriyle Arts&Crafts tesirlerinin ilginç bir karışımıydı. (Misorowski-Dirlam-1986)"

13.1.1. Arts&Crafts Sanat Akımında Önde Gelen Tasarımcılar

R. Ashbee, İngiliz Arts&Crafts sanat akımının önde gelen ismidir. İç mimar ve gümüş ustası olan Ashbee, 1888'de 'Guild of Handeraft' firmasını kurmuştur. Tasarımlarında, Hindu sanatından esinlenerek yapılmış, yuvarlak kesimli kabaşonlu yarı değerli taşlarla gümüşten yapılmış takılar vardır. Tavus kuşları, kelebekler ve çiçekleri tasarımlarında yoğun olarak kullanmıştır. Bu doğadan alınmış fantastik figürlerle şekillenmiş takılar, İngiliz yeni sanat kuyumculuğunun da başlangıcı olmuştur.

Arthur Gaskin, renkli taşlar yerine, kendine özgü mat mine tekniği geliştirerek takılarda kullanmıştır. Takıları resimsel ve bir kompozisyon içinde değerlendirilmiş figürler içermektedir.

Henry Wilson, 1895'te mimarlığı bırakıp kuyumcu atölyesi kurmuş ve takılarında mine çalışmaları yapmıştır. Takılarında çekiç darbeleri yaparak el işçiliği görüntüsü vurguluyordu. Takılarında ametist ve sedef sık kullanılmıştı.

Arthur Losenby Liberty, asıl mesleği kumaş desinatörlüğü olan Liberty, 1875'te 'Liberty&Co' firması ve 'East India House' sanat evini kurmuştur. Uzakdoğu'dan getirdiği ürünleri pazarlayan Liberty, yeni sanat akımının etkisiyle daha sonra, bir Alman firmasıyla anlaşarak Jugendstil metal ürünleri pazarlamıştır. M.Ö.250'lerde Batı Avrupa'dan göç eden Keltlerin bezeme motiflerini yeniden yorumlayarak kendince bir stil yarattı ve gümüş takılarında kullandı. Bu stil, birbiri içinden geçen ağlar ve eğimli hatlardan oluşuyordu. Desenler yalın ve geometrik formlardaydı. Çok beğenilen bu stil, daha sonra 'Liberty Stili' olarak anıldı.

Charles Rennie Mackintosh, mimar ve tasarımcı, İskoçya'da örgütlenen Arts&Crafts hareketinin öncüsüdür.

13.2. ART NOUVEAU

Art Nouveau, 19.yüzyıl sanayi devriminin yarattığı bunalımlı çağda, toplumda ki bazı kesimlerin bu buhranlı sürece karşı çıkması ve maddeye de ruhsal bir takım duygular katmaya çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde gelişen sanayi, beraberinde köyden kente göçü arttırmıştır. Artan göçle şehirlerde yaşanan kalabalık, yer bulamama ve şehirlilerle köylüler arasındaki kültürel çatışma; halkın, yaşama, çalışma, iletişim kurma ve düşünce tarzını da tümüyle değiştirmiştir.

Avrupa ve Amerika'yı kısa bir sürede saran yeni yüzyılın modernleşme tutkusu kentleri ve tasarımları biçimlendirdi. Doğu Asya ve İslam sanatlarından ve doğadan aldığı etkilerle, karışık ve zengin eklektik stil, Avrupa'da kendi geleneksel kültürünü yarattı. 20.yüzyıl başlarına hakim olan bu sanat akımı sanatçıları; Orta Çağ German, Kelt ve İskandinav sanat çizgilerini alarak, 18.yüzyıl Avrupa'sına hakim Barok ve Rokoko'nun görüş ve ifadeleriyle birleşip yeni bir bakış açısı getirmiştir. Sanayileşmiş kentlerde, doğa özlemi ve o dönemde Darwin'in türlerin kökenini inceleme teorisi Art Nouveau sanat akımına da yansımıştır. Çıplak ve yarı çıplak kadın figürleri, kamçı uçları, saçlar, erotik hareketler kullanılan simgelerdir. Doğadan alınan birçok tasvir vardır. Tavus kuşu, horoz, baykuş, kuğu, yarasa, Mısır sanatında çokça kullanılan scrabe (bok böceği), yılan, arı, çekirge formaları, mine tekniğiyle renklendirilerek kullanılmıştır. Tasarım bu dönemde ön plana çıkmıştır. Süs taşları çokça kullanılmıştır. Fransa'da Art Nouveau, İngiltere'de Modern Stil, Almanya'da Judengstil, Avusturya'da Secession Stil, İtalya'da Stila Liberta, İspanya'da Modernizmo, Finlandiya'da Siecla ve Amerika'da Tiffany Style olarak isimler aldı. Modern bir Avrupa stili olan Art Nouveau sanat akımının aşırı gösterişi, Birinci Dünya Savaşı ve onun yarattığı ekonomik krizle zaman içinde silinip gitti.

13.2.1. Art Nouveau Önde Gelen Tasarımcıları

Fransa kuyumculuğunda Art Nouveau stiline en önemli ismi Rene Lalique'dir. 1860-1945 yılları arasında yaşamış olan sanatçı kuyumculuğa on altı yaşında, mücevher tasarımcısı ve kuyumcu olan Louis Aucoc'un atölyesinde çırak olarak başlamıştır. Daha sonra İngiltere'de Sydenham Koleji'nde sanat eğitimi almıştır. Aldığı eğitimle mücevher, yelpaze, duvar kağıdı ve tekstil alanlarında da başarılı tasarımlar yapmıştır. İngiltere Kraliçesi Alexandra, Ermeni banker Gulbenkain ve ünlü sanatçı Sarah Bernhard'a yaptığı özel tasarım ve koleksiyonları vardır. (Bugünkü Lizbon'da Gulbenkian Müzesi'nde sergilenmektedir.) Bunlar Lalique'ye o dönemde ün getiren isimler olmuştur. Mücevherlerinde doğadan alınmış konuları teatral biçimde opal ay taşı kullanılarak anlatmıştır. Kadınları, güzel duygulu ifadelerine karşın, kanat ya da kuyruklarla fantastik biçimde ifade etmiştir. Yeni sanat akımında, boynuzu takılarda kullanan ilk sanatçıdır.

Henry Vever, 1854-1942 yılları arasında yaşamış Art Nouveau stili alanında iyi bir eleştirmen ve araştırmacı yazardı. 'Maison Vever' (Vever'ın Evi) babasının kurduğu kuyumculuk firmasında kardeşi Paul'le birlikte çalışan Henry Vever, burada o dönemin ünlü tasarımcıları olan Eugene Gnasset ve Etienne Tourette ile de çalışarak 1900 Paris Sergisinde altın madalya almıştır. Henry, Lalique'dan farklı olarak, elmas, yakut, safir, zümrüt gibi değerli taşları tasarımlarında bolca kullanmıştır.

Georges Fouquet, 1862-1957 yılları arasında yaşamış olan sanatçı, babasının kurmuş olduğu kuyumculuk firmasının başına 1895'te ünlü tasarımcı Charles Destrosier'le birlikte geçerek mine ve süs taşlarıyla renklendirilmiş mücevherler yapmıştır. Mücevherlerindeki tasarımları; altından, narin çiçek motifli ve fantastik tasarımlardı.

13.3. ART DECO

1921-1929 yılları arasında Art Nouveau tarzı tamamen demode oldu. Lüks, cazın ritmi, avangart sanat eserleri ve en önemlisi kübist çalışmalarlarıyla bu stili şekillendiren Picasso, Art Deco sanatına evrensellik kattı. Yeni sanat akımlarının hızla değişen toplumsal yapıda söz sahibi olması ve yaptıkları çalışmalarla birçok sanat alanlarını da etkilemişlerdir. Mimari, müzik, resim, mücevher tasarımı; kübistler, sürrealistler ve fütüristler tarafından Art Deco sanat akımıyla yeniden şekillendi. 1925 yılında Bauhaus ekolünün katkısıyla da Art Deco, sanatı, endüstri ile şekillendirdi.

1.Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişen teknoloji, endüstriyi yeniden ve hızlı biçimde yapılandırdı. Toplumda tüketim hızla arttı. 1920'lerdeki nostaljik yapılar ve eserler yerini bu dönemde enerjik, yaratıcı, geometrik figürlü, kübist endüstriyel materyallere bıraktı. Gelişen sanayiyle tekstil ve moda endüstrisi de hızlı bir gelişim sürecine girdi. Kadınların da iş hayatına girmesi ile giyim tarzlarında değişiklik olmasına neden oldu. Günlük yaşantılarında sportif, gösterişli ama rahat giysileri talep ettiler. Giyim sektörü bu yönde üretim yapmaya başladı. Yeni akımlar ve yeni tarzlar hızla meydana geldi ve benimsendi. Coco Chanel toplumdaki bu değişim karşısında, pahalı mücevherlerle halkın sokağa çıkılıyor olmasına karşı, tepki göstermek amacıyla 'jung style' tarzını ortaya çıkarttı. Bu tarzda, takılar rengarenk cam, seramik ve plastik boncuklarla oluşmuş ucuz günlük takılardı. Böylece takı kavramına ilk kez 'bijuteri' sözcüğü girmiş oldu.

Art Deco stilinde anlatım dili, en pahalısından en ucuzuna kadar pek çok materyalin kullanımıyla, sade, estetik ve fonksiyoneldi. Çok renkli süs taşları özellikle baget kesimli ve kesintisiz bir sıra düzeni içinde taş materyale mihlanmıştı. 1910'da Coco Chanel'in Rus Bale Topluluğu'nun Paris'teki gösterisi için hazırladığı sahne kostümlerinde, Art Deco takılarla süslediği kostümlerde, Doğu etkilerinin yanı sıra kübist biçimlerde kullanarak bu akımı şekillenmeye başlamıştır.

1920'lerde takı yapımında teknolojiden oldukça yararlanıldı. Art Deco takı yapımında farklı olarak üç yeni malzeme kullanıldı. Bunlar kedi balığı

derisi, köpek balığı derisi ve yumurta kabuğuydu. Manuel Capdevile Massana 1930'larda Art Deco'nun zıt renkler tutkusunu yumurta kabuğu kırıntılılarıyla yaptığı takısında kübist hareketlerle ürünlerine yansıtmıştır. Art Deco tasarımları savaş sonrası ortama karşılık, yaşama sevinci yansıtma amaçlıydı. Takılar artık bütünüyle günlük yaşamın birer parçası kabul edilmişti. Sade, geometrik formlar (kare, dikdörtgen, daire, üçgen), zıt renkler kullanılarak birer sanat eseri gibi yapılan hacim ve çizgilerle farklı bir görünüm kazanmıştı. 'Giysine Uygun Takı' sloganıyla Paris'ten başlayan ve diğer Avrupa ülkeleriyle Amerika'ya yayılan düşünce Art Deco sanat hareketiyle benimsenmiştir. Önceden de bahsettiğimiz gibi devletinde büyük destek verdiği gezgin ve arkeologlardan biri olan İngiliz arkeolog ve Mısır bilimci Howard Carter, 1925'te Krallar Vadisi'nde Tutankhamun'un mezarından çıkan Eski Mısır takılarını belgelemesi birçok mücevher tasarımcısına tasarım olarak ilham kaynağı olmuştur. Cartier, Van Cleef&Arpels, Boucheron gibi markalar Mısır figürü olan 'scrabe'den tasarım olarak yararlanmıştır. Lahitlerdeki anlatımlar, güneş sembolleri tasarımda mücevherlere işlenmiştir. Bu bilgiler Art Deco hareketine yeni çizgiler kattı.

Fransa ve Amerika'da, 1930'larda kadınlar için moda şekillenmeye başlamıştı. Popüler olan düşük bel giysiler, uzun kolyeler, sırtı süsleyen pendantlarla bütünleşmişti. Kolsuz elbiselerin uzun eldivenlerle giyilmesi geniş bileziklerin tasarlanmasını sağlamıştı. Kemerler, şapkalar ve ayakkabılar klipsler ve tokalarla süslenmişti. Kısa kesilen saçlarla birlikte uzun küpeler ve saç tarakları moda olmuştu. Yeni malzeme ve teknikler sanayinin gelişmesiyle takı yapımını da etkiledi ve takıda sentetik malzemelerin kullanımı yaygınlaştı. Bu malzemeler, kolay şekillendirme, hafiflik ve sağlamlık gibi nedenlerden dolayı birçok ağır metalin yerine kolayca geçti. Altın ve platinden ucuz olan gümüş, krom ve pirinç metallerin kullanımıyla ucuz takılar yapıldı. Ucuz ama kaplama yapılmış takılar savaş sonrası maddi gücü zayıflayan halk tarafından alınabildi böylece Art Deco tasarımlı takılar her türlü müşteri kitlesine ulaştı günlük yaşamın bir parçası oldu. 1930'lar sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşadığı büyük ekonomik kriz sonucu borsanın çöküşü, toplumda işsizlik ve umutsuzluk

yarattı. Bu kötü durumdan en büyük payı yine takı endüstrisi aldı. Pahalı mücevherler alabilecek gücü kalmayan halk, yine tasarımları farklı olan imitasyonlara yöneldi. Bu toplumsal çöküntüye karşı tepki olarak oluşan hareket, Dadaist ve Sürrealistlerden geldi. Toplumsal mutsuzluğa tepki olarak aşırı uçlarda ve çok farklı formlarda takılar yaptılar. Sürrealist sanatçı Jean Clement bu dönemde ışıklı takılar yaptı. Louis Aragon aspirin biçiminde takı tasarladı.

14. 1960'LAR SONRASI TAKI (OP ART, KINETİK ART)

I.Dünya Savaşının yarası henüz sarılamadan, ekonomik ve politik krizlerle karışan İtalya'da faşist ve Almanya'da Nazi partilerinin ayaklanması toplumu yeni bir savaşın eşiğine getirmişti. 1939'da Alman ordusunun Polonya'yı işgaliyle de resmen II.Dünya Savaşı başladı ve 20.yüzyılda dünya tarihindeki en büyük savaş olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle savaş endüstrisinin de oldukça ilerlemiş olması savaşta, tüm ekonomik, endüstriyel ve bilimsel güçlerin sivil ya da askeri kaynaklardan alınıp savaş için kullanılmasına yol açtı. Bu savaş, nükleer silahların kullanıldığı ve Yahudi soykırımı gibi sivillerin öldürüldüğü insanlık tarihinin en kanlı savaşıdır. 1945 yılında Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının yarattığı dehşetle savaş sona erdi ve anlaşmalar imzalandı. Tarihteki bu acımasız yıkım ve insanoğlunun atom karşısındaki çaresizliği, yayılan radyasyon kuşaklar boyu sürececek maddi ve manevi yıkımı da beraberinde getirdi. Savaş sonrası kirlenen dünya yerine yeni dünyalar bulma umuduyla Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nin yaptığı uzay araştırmaları teknolojiyi daha da geliştirmeye başlamıştı. İletişim teknolojisinin hızla gelişmesiyle sınırlar daha da yakınlaştı. Sinema ve televizyon küreselleşmenin temellerini attı. Böylece tek boyutlu yönetim hakim olmaya başlayacaktı.

Soğuk savaş sonrası, 1960'larda öğrenci hareketleri ve Hippiler (çiçek çocuklar), savaşın yarattığı bunalım ve batının düşünsel dünyasına karşı çıkmak için pasif barışçıl hareketler gerçekleştirdiler. 1940-1950 yıllarında sanatta, kübizm ve sürrealizm hakimiyeti yerini 1960'larda dinamik ifadeye bıraktı. Op Art, Kinetik Art, Yeni Nesilcilik gibi akımlar çıktı. Farklı bir moda akımı yaratıldı, aşırı zayıflayan kadınlar mini etekler ve uzun yırtmaçlarla, uzun dar çizmelerle ve geniş kemerler kullanarak özgürlüklerini görsel anlamda ilan ettiler. 1970-1980'ler sanat ve düşünce açısından hiçbir yeniliğin olmadığı ancak batının ekonomik refaha kavuştuğu yıllardı. 1990'larda elektronik teknoloji çağı resmen başladı, iletişim, bilgisayar,

uydular ve internet günlük hayata girdi ve günümüze ulaşan bir süreçte hızlı bir gelişim gösterdi. Dünya artık tam anlamıyla kreselleşti. Tüm bu yaşanan sosyo politik olaylar karşısında sanatta yaşanan gerilim ve duraklama takı sanatını da etkiledi. Takı sanatı bundan sonraki süreçlerde yeni bir şeyler üretemez ve sürekli geçmişi tekrar eder hale geldi.

15. POSTMODERN TAKI KAVRAMI

Amerikalı Alexsander Calder ile İsveçli Alberto Giacometti post modern takı akımının öncülüğünü yapan tanınmış iki heykeltıraştır. Giacometti sürrealist bakış açısıyla yaptığı yüzük ve düğmelerle tanınmıştır. Makine mühendisi olan ve mühendislik bilgisini takıyla birleştiren Calder de takıya farklı bir eğilim kazandırmıştır. 20.yüzyıl Neo Rönesansını yansıtan kuyumculuk eserlerinin hepsi küçük atölyelerde çalışan yaratıcı tasarımcılar tarafından yapılmıştır. Mimarlık, heykeltıraşlık, resim, mühendislik gibi farklı alanlarda eğitim alan kişiler takıyla ilgilenmiş ve takıyı geniş kapsamlı yeni bakış açısıyla yorumlamışlardır.

20.yüzyılın en büyük sanatçılarından biri olan Salvador Dali, resimlerinden ziyade takılarıyla da sürrealist stil ürünleri yapmıştır. Aynı zaman da yine birçok ressam ve heykeltıraş gibi takı sanatı yapan bir diğer önemli isim de; Paris'te, Musee des Arts Decoratifs'de yüz otuz üç adet takı yapıp sergileyen ve o yıllarda seksen bir yaşında olan Braque'dur. Bu dönemde sergilediği takılarla, yeni bir akım öncüsü olarak kabul edilmeyerek sanatının göstergesi olarak nitelendirilmiştir. Ancak Dali ve Braque gibi büyük sanatçılar sayesinde; çağdaş mücevher sanat görüşleri, diğer takı sanatçıları tarafından çağdaş görüşlerini daha serbest ifade etme imkanı sağlanmış oldu. "Yeni Rönesans'ın takipçisi olarak ben kendimi sınırlamam. Benim sanatım sadece resim değildir. Fiziği, matematiği, atom fiziğini, mimarlığı, psikolojiyi, mikro kozmosun mistiğini ve takıyı kapsar. Benim takılarım mücevherlerin saf materyalist düşüncesine karşıdır. Benim hedefim kuyumculuk sanatını gerçek anlamda göstermektir. Yani Rönesans'ta olduğu gibi tasarımı maddi değer önüne geçirmektir." (Dali-1959) Bu iki sanatçının bu denli muhteşem takı yapmış olmaları, elbette ki onların çizim dışında, malzeme bilgilerinin ve teknik becerilerinin de iyi olmasına bağlıydı.

1950'li yıllarda mücevher tasarımında ün kazanmış diğer isimler ise; Jean Schlumberger ile Duke of Verdura'dır. Schlumberger'in mücevheri işlemiş tasarımları yanında mine tekniğini yeniden kullanmasıyla ünlüdür.

1955 yılında Amerika'da Tiffany firmasına girdi. Müşterileri için tamamen onlara özel tasarımlar tasarladı. Tiffany firmasına hazırladığı 'Yapraklar' ve 'Dikenli Deniz Kuşu' adlı mücevher tasarımlar en güzel örnekleridir. Melekler, deniz canlıları, çiçekler çoğunlukla tasarımlarında kullandığı formalardı. Schlumberger bir konuşmasında şöyle söylemiştir. "Bu muhteşem oyuncakları yaratırken neredeyse bir psikanalizci oldum. Yeni bir müşteri içeri girdiği zaman onun zevkini, yaşam tarzını, hoşlanıp hoşlanmadığı şeyleri, batıl inançlarını, fiziksel özelliklerini ve kendi görüşünü nasıl algıladığını belirlemem gerekir. Gördüğümüz gibi mücevherimin içinde yaşayacağı fiziksel ortamı bilmek zorundayım." (Thomas-1987) Fulco Santo Stefano della Cerda ya da Duke of Verdura Sicilya'da soylu bir aileden gelir. Coco Chanel için tekstil desinatörü olarak ilk İtalya'da çalışmaya başlamıştır. İlgisi ve beğeni gören çalışmalarından sonra Chanel'in mücevher tasarımcısı oldu. Ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşerek kendi firmasını kurdu. Onun tasarımları natüralist anlatımlı karakteristik özelliğe sahiptir. Mücevherlerin, takan kişinin değerini artırıcı olması ve onu gölgelememesini de amaçlamıştır. Yuvarlak hatlar, örgü ve halat biçimli modeller elmaslarla süslenmiştir. Tüyler, kanatlar ve yapraklar kullanılan formlardır. Döneminde yarattığı bu özgün çizgi onun ekonomik kriz yaşanan bir ortamda ekonomik olarak etkilenmemesini sağladı.

1960'lı yıllar kendinden önceki 1950'lili yıllardaki Dali ve Braque'nun tasarımlarından etkilenerek şekillendi. El sanatlarına verilen değer mükemmellik seviyesine, değerli, yarı değerli ve değersiz taşlar da kullanılarak ulaştı. Metal kavramları bir kez daha sorgulandı. 60'lı yıllarda ekonomik ve sosyal ortama göre şekillenen giyim sektörü, doğal olarak takıyı da büyük ölçüde etkiledi. Moda kavramının tamamen oluşması, kıyafete göre takı ve kişiye göre takı yapan tasarımcıların revaçta olmasını sağladı. Teknolojik gelişmeler, iletişim ağlarının hızla yayılması düşünce ve görünüşün insanlarda bir noktaya toplanmaya başlamasına da zemin hazırladı. Televizyonlarda gösteri dünyasının oluşmaya başlaması artık tek elden moda kavramının iyice yayılmasına neden oldu. Sinema ve filmlerden takip edilen moda ve takı, üretiminin mücevher gibi değerli taşlarla yapılanlar

yanında her kesimin alabileceği imitasyon üretim takıları da beraberinde getirdi. Tamamen yeni ve kalıcı bir sektör olan imitasyon takı üretimi de hayatımıza girmiş oldu. Kuyumcular ve mücevherciler bu yeni oluşan sektöre karşı, piyasa talebini yakalayabilmek için yeni tasarımlara yöneldiler. Farklı çizgilerle bir bütün oluşturamayan kuyumcu sektörü, hiçbir zaman bir stil oluşturamadılar.

1970'lerde düşüncedeki ve felsefedeki dolayısıyla sanat akımlarındaki durgunluk bir şekilde takı tasarımını da geriletmişti. II.Dünya Savaşı sonrası etkisi azalmaya başlayan Art Deco stili yerini özgün ve bireysel tasarımlara bıraktı. Tasarımlar daha klasik ve yuvarlak hatlı yapılmaya başladı.

1980'lerde gelişen ekonomiyle iş alanlarında erkelerin yanında kadınların da varlığı artık tamamen benimsenmiştir. Kadınların kullandığı mücevheratlar ve inci takılar yalnızca güzelliklerini değil aynı zamanda zenginliklerini ve güçlerini de temsilen yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Erkekler için diğer aksesuarların yanında küpe de büyük önem kazanmıştır.

1990'lar ve günümüzde takı tasarımına bakacak olursak; kuyumcu firmaları ve tasarımcılar için, hakim olan çizgi; eskinin tekrarıydı. Tarihsel kaynaklardan alınan bilgiler soyutlanıp modernize edilerek endüstriyel üretime geçiliyordu. Teknolojinin artık çok ilerlemesi ile insanoğlunun her an her istediğine hemen ulaşabiliyor olmasına teknolojik anlamda gelişme de artık düşünsel anlamda gerilemesine neden olmuştu. Sanayi Devrimiyle başlayan doğadan kopma süreci şimdilerde neredeyse tamamen gerçekleşmişti. İletişimin gelişmesi; fikirlerin tek elden çıkmasına ve kişilerce kanıksanmasına böylece sorgulayan ve yeni bir şeyler üreten zihniyeti köreltmesine de bir nevi neden olmuştur. Teknolojiyle gelişen insan aslında teknolojinin kölesi haline gelmiş, standartlaşmaya başlamıştır. Sanat unsuru olarak; birbirini tekrar eden tasarımlara yerini bırakmıştı. Tasarımlar; sürekli geçmişi tekrar eden, bir iki değişikle üretime geçip endüstriyel ürünlerin bir parçası olarak kabul edilmeye başlamıştır. Sanat sanat için kavramı bir açıdan yok olmuştur.

16. METALLERİ SÜSLEME SANATLARI

16.1. TELKARİ (FİLİGRAN) TEKNİĞİ

Kafesli kuyumculuk olarak nitelenen telkari de, gümüş tellere istenilen biçim verilerek çeşitli desenler meydana getirilir. Sözcük anlamı, tel ile yapılan sanattır. Ancak bu tanım, tel ile yapılan her sanatsal çalışmanın telkari olduğu anlamına gelmez. Örneğin; 'Trabzon İşi' hasır örgü bileziğe, tel ile yapılmasına rağmen telkari denilmez.

Telkari Farsça, filigran ise Latince kelimelerden gelmektedir. Filigran; filum (iplik) ve granum (buğday) kelimelerinden türemiştir. Telkariye aynı zamanda 'vav işi' de denilmektedir. Bu isim Osmanlıca vav harfinin, uygulamada motif olarak sıkça kullanılmasından dolayı verilmiştir. Ayrıca bu sanata 'çift işi' diyenler de vardır. Bu ismin kaynağı ise, işin yapımında parçaların teker teker bir araya getirilmesi sırasında çiftin kullanılmasıdır.

Arkeolojik kazılardan çıkan eserler telkari tekniğinin, M.Ö.3000'den itibaren Mezopotamya ve Mısır'da, M.Ö.2500'den itibaren de Anadolu'da kullanıldığını gösterir. Ortadoğu'da ise bu sanatın başlıca merkezi 12.yüzyılda Musul'du. Horosan'da da telkari işi yapan sanatçılar vardı. Telkari sanatı Musul'dan Suriye'ye (bundan dolayı; batıda telkariye 'şam işi' denir.), buradan da Anadolu'ya geçmiştir. Aynı zamanda Bizans ve Batı Avrupa'da da kullanılmıştır. 15.yüzyıldan beri Türkler arasında çok yayılmış, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gelişmiştir. Türkiye'nin en önemli telkari merkezi Mardin'in Midyat ilçesidir. Midyat işleri son derece zarif ve kıymetlidir. Telkariden yapılacak işler sayılamayacak kadar çeşitlidir. Örneğin; sigara ağızlıkları, nargile ucu, tütün veya enfiye kutuları, fincan zarfları, çeşitli tepsiler, kemerler, tepelikler, aynalar, çeşitli takılar vb.

16.2. SAVAT (NIELLO) TEKNİĞİ

Savat, metal objenin üzerine açılan kanalları doldurmada kullanılan birkaç metal sülfürün meydana getirdiği bir alaşımdır. Savatlama ise uygulanan tekniğin adıdır. Savat, Çağatay Türkçesinde 'kanal' anlamına gelmektedir. Niello, Latince'de 'siyah' demek olan 'nigellus' kelimesinden gelmektedir. İslam dünyasında bu teknik için kullanılan 'savat' kelimesinin de, Arapça'da 'karartma' anlamına gelen 'sevad' ile bir ilgisi olduğu tahmin edilmektedir. Kuyumculukta parlak siyah-gri rengiyle altının ve özellikle de gümüşün yüzey süslemesinde kullanılır. Gümüşe uygulanacak savat çalışmalarında yüksek ayar gümüş tercih edilmelidir. Aksi halde gümüş kısa sürede oksitlenerek karardığından üzerindeki savat çalışmalarını göstermez. Savatlama, bugün dünyaca bilinen mineleme tekniğinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bu teknik, kalemkarlık tekniğini de bünyesinde bulundurmaktadır. Her iki teknik yapım aşamasında iç içe geçmiş durumdadır.

Bizanslılar ve Yunanlılar zamanında savatlama yapıldığı bilinmektedir. Fransa'da ise, 7.yüzyılda Marsilya önemli savatlama merkeziydi. 15.yüzyılda ise savat tekniğini takıya ilk uygulayanlar Romalılardır.

Türklerde savatlama, çok eski dönemlerden beri vardır. Sasaniler'de erken İslam dönemi yapıtlarında, Büyük Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kullanılmıştır. Günümüzde Kafkasya, Türkistan, Azerbaycan ve Dağıstan'da yapılmaktadır. Türkiye'de ise Van, Diyarbakır, Eskişehir, Bitlis, Erzurum, Sivas, Trabzon, Samsun, İstanbul da sayılı olsa da savatlama yapımını sürdüren atölyeler bulunmaktadır. Özellikle büyük parça objeleri süsleme amacıyla kullanılmıştır. Kılıç, kama, hançer kınları, at koşum takımları, vazolar, tütün tabakaları, silah kabzaları, şemsiye sapı, asa, kuran mahfazası, gümüş kaplar ve çeşitli takılar bu teknik ile yapılmışlardır.

16.3. GRANÜLASYON TEKNİĞİ

Çok sayıda granülle yapılan süsleme tekniğidir. Granül (güherse, güverse)'ün kelime anlamı ise, tanecik ya da küreciktir. Granülasyon ise taneleme anlamındadır. Granülasyon tekniği, granüllerin obje yüzeyinde çeşitli kompozisyonlar oluşturacak şekilde dizilip kaynaklanmasıyla olur.

Bu teknik ilk kez, M.Ö. 7.yüzyılda Etrüsklüler tarafından kullanılmıştır. Ayrıca ilk kez Etrüsklüler bu tekniği tersine uygulamışlardır. Granülle kompozisyonlar oluşturarak değil, desenin alanını doldurup, silüet elde ederek süsleme yöntemini kullanmışlardır. Ayrıca, M.Ö. 3000'de, Mezopotamya'da Ur Kral mezarlarından ve Anadolu'da Troia II ve Alacahöyük kazılarında çıkan altın takı örneklerinde bu teknikle yapılmış eserler bulunmuştur.

16.4. MİNELEME (EMAYLAMA) TEKNİĞİ

'Mina' İran kökenli bir kelime olduğu halde, İran'a ait yapılmış mineli örnek yoktur. Anlamı ise; 'semavi', 'göklere ait' demektir. Mine, cam tozu (silis kumu) ve metal oksitlerin karışımından yapılır. Minelemenin amacı; değerli metallerin renkli ve güzel görünmesini sağlamak, parlaklığını arttırmak ve çevre şartlarının bozucu etkilerine karşı direnç sağlamaktır. Aşınma, çizilme ve lekelenmeye karşı dayanıklı sert ve parlak bir yüzey oluşturur. Altın, gümüş ve bakır üzerine yapışması en önemli özelliğidir.

M.Ö. 2000'de gelişen bir süsleme tekniğidir. Bilinen en eski mineli örnekler, Kıbrıs'taki Kouklia'da ve M.Ö. 1200'e ait bir Miken mezarından çıkarılan takılardır. En eski mine çalışmalarının Anadolu ve Mısır'dan öğrenildiği ileri sürülmektedir. Ancak Bizans dönemine kadar fazla bir gelişme gösterememiştir. 10. ve 11.yüzyıllarda Bizanslılar bu tekniği geliştirerek uygulamışlardır.

16.5. TOMBAKLAMA TEKNİĞİ

Tombaklama; elektrik enerjisinin kullanıma başlanmadığı dönemlerde ki madenleri kaplama tekniğidir. Altın ve gümüş gibi soy metallerin yapı özelliklerinden faydalanılmıştır. Bu metallerin yapı özelliğinde bulunan diğer metallere moleküler yapışma özelliği bu kaplama tekniğinin temelini oluşturur. Ucuz ve dayanıklı madenden yapılan eşyalara altın kaplanarak güzel görünüm kazandırılmış, diğer yandan oksidasyonu önlenmiştir. Çeşitli tekniklerle (dövme, kakma, kalem işi gibi) bakırdan yapılmış eşyanın üzerine 24 ayar altın veya 1000 ayar gümüşle yapılan civalı kaplama sanatıdır.

Tombaklama ile ilk kez, Yunan ve Roma dönemi madeni yapıtlarında karşılaşılır. Ancak tombağın doğu kökenli bir sanat olduğu bilinmektedir. Tombak kelimesi Hint asıllı bir kelimedir. Uzak doğuda Bizans'ta, Selçuklularda ve özellikle Osmanlılarda çok rastlanmaktadır. Hamamtası, kahve güğümü, nargile, ibrik, gülebdan, tepsi gibi sıkça kullanılan eşyaların değerli metallere yapılmaları çok pahalı olacağından bunlar bakırdan yapıp tombaklanmıştır.

16.6. KABARTMA (REPOUSSE) TEKNİĞİ

Metal levhaların üzerine çelik kalemler ve çekiç kullanılarak kabartma süslemelerinin yapıldığı tekniğe denir. Kabartmalar, metal levhayı dıştan, içten veya hem dıştan hem içten çekiçlemek suretiyle elde edilebilir. Gerçek repousse içten çekiçlenerek yapılır. Kabartma yapımındaki esas amaç; düz olmayan bir yüzey elde ederek ışık ve gölge oyunları sağlamaktır. İlk çağdan beri kullanılan en eski tekniklerdendir repousse tekniği. Tarihin hemen hemen tüm dönemlerinde bütün uygarlıklar tarafından kullanılmıştır.

SONUÇ

Kuyumculuk; insanoğlunun varlığının ilk bilindiği dönemlerden günümüze kadar uzanan tarihi geçmiş zengin bir sanat dalıdır. Uygarlıkların kültür ve geleneklerinin, en önemli yansıtıcısıdır takı. Takıda, geçmiş yatar. Anılar ve yaşanmışlıklar vardır. Gizli bir tanıktır. Mitolojide, İsis'in yer altı dünyasına inmesine yardım etmiştir, bazen de aşkın simgesi, gücün göstergesi olmuştur. Ama hiçbir dönemde vazgeçilmemiştir ondan.

Zaman içinde nüfusun artmasıyla insanoğlu yeni yer arayışlarına da başlamıştır. Bunun beraberinde gelen göçler, istilalar birçok olumsuz etkinin yanında, toplumsal birleşme ve kültürler arası kaynaşmayı da tetiklemiştir. Toplumlar kendi bildiği teknik ve materyallerle özgün takılarını yaparken; şimdi farklı toplumlardan öğrendikleri ve aldıkları materyallerle çeşitlilik yaratmışlar ve kendilerine uyarlamışlardır. Kuyumculuk artık gelişen ve bir tanım haline gelen sanat dalı olmuştur. Roma, Yunan ve Helen dönemlerinde yapımı başlanan ve günümüze kadar devam eden imitasyon taş ve daha değersiz metalle yapılmış imitasyon takıların kullanımı kuyumculuğun içine girmiştir. Kuyumculuk kalite açısından değer kaybederken aslında pazarlama ve her kitleye hitap etme konusunda da gelişim göstermiştir.

Yeniçağ, tüm dünya toplumlarına yeni ufuklar açmıştır. Kara ve deniz ticareti gelişmiş, beraberinde birçok kültürel, ekonomik ve sosyolojik değişiklikler de meydana gelmiştir. Ticaret yollarıyla birçok kuyumcu ustasının farklı ülkeleri gezmesi, bulunduğu yeni krallıklarda kuyumculuk işlerini yapmaları kuyumculuğu evrensel anlamda tanınmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Kuyumculuk alanında, karakter kazanan kuyumcular bu dönemde ilk defa katalog basarak kalite sürecine yeni bir şey daha katmışlardır. 18.yüzyıl kuyumculuğu sorgulayan insanların varlığıyla, takıdaki stili de etkilemiştir. 20.yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın sömürgeci politikası ve devlet tarafından desteklenen arkeologların yaptığı kazılardan elde ettikleri buluntular üzerine geçmişe dayalı ancak teknik açıdan gelişmiş takılar yapılmıştır. Zamanın tekerrürü takılarımıza da yansımıştır.

Sonuç olarak; zamanla gelişen ya da geliştiğini düşünen insan aslında zamanın içinde kendi yarattığı kaosta, üretemeyen düşünemeyen bireyler olmuştur. İlk çağlarda insanoğlunun bizce bilinçsiz hareketleriyle başlayan takı kullanımı zaman içinde 18.yüzyıla kadar gelişmiştir. 20.yüzyıldan sonra gelişen tek şey; takı da üretim teknikleri ve pazarlama teknikleridir. Bundan önceki dönemlerde olduğu gibi takıya simgesel anlam olarak pek yeni bir şey girmemiştir. Sanayi devrimiyle başlayan artan nüfus, gelişen teknoloji, internet sağlayıcıları dünyayı, yeni bilgiye ve ürünlere ulaşılabilirlik açısından oldukça küçülmüştür. Sosyolojik anlamda insanoğlu geliştiğini varsayarken aslında işin içinden çıkılmaz bir kaosa da sürüklenmektedir. Tamamen sanayiye dönük yaşam tarzı benimseyen insanlar, doğadan kopmuştur. Doğadan uzaklaşmış kişiler şimdilerde mutsuz ve fikir olarak yeni bir şeyler üretemiyor haldedir. Kuyumculuk sektöründe çalışan kişilerin yeni bir şeyler bulamıyor oluşunun da kaynağında bu neden yatmaktadır. İşletmelerin her geçen gün çoğalması kadar devamlı olmamaları da bundan kaynaklıdır. Başa geri dönecek olursak; 18.yüzyıla kadar, takıların altın ve gümüşten el işçiliğiyle yapılıyor olması onlara zenginlik ve bir anlam katıyordu. Şimdi gelişen teknoloji ürünlerde belli bir standartlaşma ve hızlı tüketimi beraberinde getirdi. Üret ve hemen sat düşünülmemektedir. Kalite; makinelerin ne kadar sıklıkla iyi üretim yaptığıyla bağdaştırılmaktadır. Oysaki kalite; geçmiş zamanlarda olduğu gibi takıda ki anlamla da birleştirilmelidir.

KAYNAKLAR

ARTUT, Kazım. 2007. Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri. Anı Yayıncılık. Ankara

BASS, George. 2001. "Bilinen En Eski Batıktan Çıkan Tunç Çağı'nın İhtişamı". National Geographic Türkiye. Haziran. Doğu GRUBU İletişim Yayıncılık. İstanbul.

BECKS, Ralf. 2004. "Troya-Son Tunç Çağı". Arkeo Atlas. Sayı 3. Doğan Burda Dergi Yayıncılık. İstanbul.

BLANCK, Horst. 1999. Eski Yunan ve Roma'da Yaşam. Arion Yayınevi. İstanbul.

CHILDE, Gordon. 1947. Tarihte Neler Oldu. Kırmızı Yayınları. İstanbul.

CRAVEN, Helen. 1989. Jewellery; Makers-motifs-history-techniques Contemporary Jewellers. Thames&Hudson Ltd.. London

DEMİRTAŞ, Pelin. 1996. Takı Kültürü ve Tasarımı Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sanatlar Tekstil Anasanatlar Dalı. İzmir.

DİNÇOL, Ali. 2004. "Hititler-Son Tunç Çağı". Arkeo Atlas. Sayı 3. Doğan Burda Dergi Yayıncılık. İstanbul.

EDWARD, Mike. 2003. "Altın Ustası Sibiryalı İskitleri". National Geographic Türkiye. Haziran. Doğu Grubu İletişim Yayıncılık. İstanbul.

GOMBRICH, E.H.. 1997. Sanatın Öyküsü. Remzi Kitabevi. İstanbul.

HELWING, Barbara. 2003. "İran'da İlk Kentler." Arkeo Atlas. Sayı 2. Doğan Burda Dergi Yayıncılık. İstanbul.

HIGGINS, Reynold Alleyne . 1980. Greek and Roman Jewellery. University of California Press. London.

İNDİRKAŞ, Zühre. 2000. "Türk Mitolojisinde Altın Taç ve İnançlar". P Kültür Sanat Antika Dergisi. Sayı 17. Raffi Portakal Antikacılık. İstanbul.

KÖROĞLU, Gülgün. 2000. "Bizans Kuyumculuğu". P Kültür Sanat Antika Dergisi. Sayı 17. Raffi Portakal Antikacılık. İstanbul.

- LEWIN, Roger. 2000. Modern İnsanın Kökeni. Tubitak Yayınları. Ankara.
- LYNTON, Norbert. 1991. Modern Sanatın Öyküsü. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- MERİÇBOYU, Akyay, Yıldız. 2001. Antikçağ'da Anadolu Takıları. Akbank Yayınları. İstanbul.
- M.C.NEILL, William H.. 2002. Dünya Tarihi. İmge Kitabevi Yayıncılık. Ankara.
- OGDEN, Jack. 1982. Jewellery of the Ancient World. Rizzoli. New York.
- RICHTER, Gisela. 1984. Yunan Sanatı. Cem Yayınları. İstanbul.
- TAIT, Hugh. 1989. Seven Thousand Years Of Jewellery. British Museum. London.
- TUNALI, İsmail. 1983. Estetik Beğeni. Say Yayınevi. İstanbul.
- TUNALI, İsmail. 2003. Felsefenin Işığında Modern Resim, Rh+ Sanat Yayınları. İstanbul.
- TURANİ, Adnan. 2003. Çağdaş Sanat Felsefesi. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- TURANİ, Adnan. 2005. Dünya Sanat Tarihi. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- TÜRE, Altan. 2000. Kuyumculuğun Doğuşu. Goldaş Kültür Yayınları. İstanbul.
- TÜRE, Altan. 2006. Takının Öyküsü II. Goldaş Kültür Yayınları. İstanbul.
- YAĞMUR, Önder. 2007. Modern Sanatın Takı Sanatına Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Heykel Anasanat Dalı. Erzurum.
- YALÇIN, Ünsal. 2003. "Anadolu Madenciliği". Arkeo Atlas. Sayı 2. Doğan Burda Dergi Yayıncılık. İstanbul.